

Khusrau, Amir
Dibachah-i Divan-i

PK
6459
K4D44
1874

دنیا میں بے نظیر شرح حکمت الاشراق اور عجیب و غریب

اردو

اس کتاب میں اُس علم کا بیان ہے جس کے ذریعہ حکماء اشراقیہ اپنے شاگردوں کو صد ہا کو بہ
 فاصلہ پر سبق پڑھاتے تھے شاگرد مشرق میں ہیں اور اُستاد مغرب میں اور سبق ہو رہا ہے بعد
 اُن کے ارشاد و تلقین میں خارج نہیں ہوتا تھا۔ اس کتاب کے پہلے حصہ میں اُن منطقی مباحث
 کا بیان ہے جن کے معلوم کرنے سے انسان کی عقل سلیم نجاتی ہے حق و باطل میں تمیز کرنے اور
 یہ سمجھانے کا ملکہ پیدا ہوتا ہے ہر بات پر نظر ڈالتے ہی اُس کے عجیب و غریب واقفیت ہوتی ہے۔
 دوسرے حصہ میں اُن مغالطوں کا بیان ہے جو بعض علمی مسائل میں حکماء متقدمین
 و متأخرین کو واقع ہوئے ہیں نہایت لطیف اور عجیب و غریب بیان ہے
 تیسرے حصہ میں خاص مقصود کتاب یعنی عالم انوار اور علم اشراق کا بیان ہے یہ
 شعبہ یا جادو یا سمیرزم نہیں ہے بلکہ یہ وہ حقیقی علم ہے جس کے قواعد پر عمل پیرا ہونے
 صوفیائے کاملین اور حکماء متاہلین نے کشف و اشراق کے اعلیٰ مقامات حاصل کئے اور
 علم کا حامل جب چاہے اپنی روح سے بدن کا لباس جدا کر کے دوسرے قالب میں اُس کو داخل
 کرے یا آسمان و زمین کی سیر کر کے واپس آجائے ہر ایک مخفی چیز کو معلوم کرنا مردہ لوگوں کو
 ارواح سے ملنا اسکے واسطے مشکل نہیں ہے اور اپنے آپ کو ہر ایک صورت میں نظر کرنا نہایت
 آسان ہے علامہ مقطب الدین رازی علیہ الرحمۃ اس کتاب کی تعریف میں لکھتے ہیں کہ
 اسکی ہر سطر نور کی قلم سے حور کے رخسار پر لکھی جائے اور اسکے معانی عقل کی قلم سے
 نفس کی لوح پر نقش کئے جائیں دنیا میں آج تک ایسی کتاب لکھی نہیں گئی جب آپ
 ملاحظہ فرمائیں گے تو خود معلوم کر لیں گے کہ یہ کیا چیز ہے اور اسکی کیسی قدر کرنی چاہئے۔
 تینوں حصوں کی مجموعی قیمت پیشگی خریداروں کے واسطے صرف **غاصب**

توسوہی مطبعہ سیدین نظامی خواجہ سزاوردہ حضرت حاجی نظام الدین لیا محبو لہئی قدس ہوا کے کتب خانہ نظامیہ بہار دہلی

نامہ اسکندری معروف بہ سکندر نامہ خسروی

حضرت امیر خسرو طوطی ہند کی عجیب و غریب حکیمانہ و فلسفیانہ تصنیف جو آپ نے مولانا نظامی کے جواب میں تحریر فرمایا اور وہ مضامین اس میں اضافہ کئے جو مولانا موصوف سے لکھے تھے قابل دید اور نایاب کتاب ہے قیمت عم

مشور شاہی معروف بہ مثنوی خضر خانی

مصنفہ حضرت امیر خسرو طوطی ہند علیہ الرحمۃ جس میں سلطان علاؤ الدین خلجی کی فتوحات گجرات پر چڑھائی رانی دیول دی کی گرفتاری اور شہزادہ خضر خان کی عاشقی کے واقعات حسن و عشق کے کرشمے قابل دید ہیں۔

قیمت عم

نہ سپہ خسروی

یہ کتاب حضرت امیر خسرو علیہ الرحمۃ نے نوبھرون میں تصنیف فرمائی ہے سلطان قطب الدین خلجی کے تاریخی حالات ملک دکن و تلنگانہ کی فتوحات شکار گاہ شاہی اور فوج شاہی و دربار شاہی کے نقشے کپینج دے ہیں گیند بے اور تیر و کمان کے مناظر سے عجیب و غریب ہیں قیمت عم

صحت جسمانی - یہ اس نادر رسالہ کا اردو ترجمہ ہے جو حضرت امام علی رضا علیہ السلام

خلیفہ بارون رشید کو تحریر فرمایا تھا اس رسالہ کے سہل و انسان اصول و قواعد کا

جو شخص پابند ہو جائے اسکی صحت اور قوت روز افزون ترقی کرے گی مع رسالہ اجاب

غیب مصنفہ امام بیہولی تمام اعضا کے پٹرکے کی مجرب تاثیرات کا بیان ہے جنکے ذریعہ سے آئندہ پیش آنے والے واقعات کا بخوبی علم ہو سکتا ہے قیمت ار

دیوان غزۃ الکمال

مصنفہ حضرت سلطان الشعراء امیر خسرو وطوطی ہند علیہ الرحمۃ یہ نایاب دیوان حضرت
موصوف کی غزلوں کا بہت بڑا ذخیرہ ہے ہم نے بڑی تلاش و جستجو سے اسکو ہم پہنچایا
ہنایت صحت صفائی کیساتھ عمدہ کاغذ پر خوشخط طبع کرنا شروع کر دیا ہے۔ قیمت عیناً

مجموعہ مرآت خیالات خسروی

جسکے اند حضرت امیر خسرو وطوطی ہند کی تصنیف سے تین مسائل شامل ہیں (۱) مثنوی مرآت
خیالات توحید و تصوف کے بیان میں نظم (۲) انشاء رنگین نثر فارسی علم ادب اور
انشا پردازی میں سب سے بہتر کتاب (۳) رسالہ اصول شاعری۔ فن شعر گوئی
اور اوزان اشعار و ردیف و قافیہ کے اصول و فروع کا مفصل بیان یہ مجموعہ
ہنایت نایاب اور عجیب و غریب ہے خوش قسمتی سے ہیکو میسر ہوا اور ہم
صرف ۸ روپے میں آپ کی خدمت میں پیش کرتے ہیں۔

دیوان نہایت الکمال

مصنفہ سلطان الشعراء حضرت امیر خسرو وطوطی قدس سرہ حضرت امیر خسرو علیہ الرحمۃ
کے پاکیزہ کلام کی تعریف کرنی ہمارے امکان سے باہر ہے صرف اس قدر
بیان کرنا کافی ہے کہ اس دیوان میں آپ کے نہایت چیدہ چیدہ قصائد مثنویات
قطعات۔ رباعیات۔ مطالبات چستان یعنی پہیلیوں کا مجموعہ ہے
ابن بار ملاحظہ کرنے سے اسکی خوبی معلوم ہوگی قیمت صرف ایک روپیہ علاوہ معمولی ٹراک

نماز شام در دین بیرون عباد آلوده در خاک رفت روزی که لعل آفتاب از
 خاک برآمد بجای باز آمد باز بجاک پییزی خویش مشغول شد چند روزی هم
 برین گونه خاک شوی می نمود و باران نیسانی از دیده میرسخت دانه که در زمین
 میرسخت بود سر بر میکرد تا روزی ابر دستی بر سر او سایه افکند نظرش بر آن خاکی
 افتاد عباد را می او را پدید آب در چشمهاش گشت آن دریا کف از در گذارد
 گذار آمد قطرات از اثر پاش چکیدن گرفت خالی گوهری چون قطره آب خوشتر
 از آن در خوش آب که در خاک گم شده بود بدست مفلس نهاد عارفی حاضر بود
 روی مفلس آورده و گفت این ثمره صدق طلب است نه عطیة معطی

تو بجز باری که خدمت است بو که معطی بقیاس کرم خویش دهد
 اکنون ما که گوهر اصلی در خاک طینت گم کرده ام اگر سپاسیم و نیایم کم از آنکه باری
 دست امید از دامن طلب کوتاه نمانم باشد که از آن چیزی کشاید آیه
 له مقابلید السموات و الارض درین سر چشمه اگر قطره جوی جوی یا بی اما بجوی
 تا نیایی من طلب شتبا جدد وجد برین آستان اگر در کوبی با صاحب صفت
 رسی اما در کوب باش تلبسی من قرع با با و کج و کج کدام رونده درین مقامات
 پای راست نهاد که صاحب قلم گشت کدام نشینند درین مقام از سر پیشی
 برخاست که مالک و نیار نشند الذین جاهدوا فینا لنهیدنهم سبلنا ای حکیمی که
 کنوز عرش از روز تو فزوده اند وسیع گزیند السموات و الارض ای علی که بخور

حقه عاچ اگرد کف طفلان افتد

لعب شان چون همه خاکستجاک انبانند

خاک بر سر مردم که چندین جوهر ادا مرد نوایی که آسمان تاب آن ندارد درد
 امانت نهاده اند و آنرا گم کرده دنبال خمیره ما سے حیوا نیست میدود و اما عرفنا
 الا مائة على السموات والارض والجبال فابین ان یخجلنا و اشفقن منقاد حملهسا
 الانسان انه كان غلوا جهولا بر من خاک راه طالبی باد که شب در در خاک خود
 می پیرو تا گوهر گم شده آد میرت را در یا بد که رشته سبز بجای دیگر میکشد من عرف
 نفة فقد عرف ربة بیت

خاک می نپزم بدان چون گنم گم کرده ام

در میان خاک در آید از خویش را

پادشاهی خوب گوهر مغسی را در می قیمتی بخشید مفلس که از بهر ابگینه صد هزار قطرات
 از دیده باریدی هرگز آنچنان بخشش نیامده بود دعالی که آن تحفه در دستش افتاد
 مستی برودلی شاد بظرف خانه روان شد یک لحظه از سلک صحبت خودش جدا نکرد
 و چون آبله پیوسته بر کف دست کرد در اشتی روزی در رسته بازاری دُر
 در کف نهاده میگذاشت ناگاه آواز روزگار بد آسیمی بدان سکین رسید
 و در در خاک افتاد و نا پیداشد سر رشته تمالک از دستش برفت از پای در آمد
 چنانکه معره بای پشتش نیز در خاک گم شده زمانی که جوهر عقل را باز یافت خاک
 بدان بیخیت ۵

هر چند که خاک را به پیروی ای دوست

از خاک همان خاک بود حاصل تو

بندگی خود و ما خلقت الجن و الانس الا لعبدون و در فضا قضا بر یوم بفر المر
 من اجیه و اسه و انیه و صاحبته و نبیه بنی اسرائیل قلم از صحن آتش تا و ایهم النار نتوان
 اگر سخت و بروانی ملح و دنان از کانون کانون یعبدون من دون الله فایده و هم
 الی صراط النجیم نتوان جست در نیتقام دو پای اند و حرفه لا باید بردا اگر نتوان بسیار
 پای بسیار فردای قیامت که هر کس را فردا فردا حاضر آید که هم بیه یوم القیمه فردا
 بدر و ز که امروزه کار فردا نگردد ام اگر از حضرت فردا نیت عمل مرابره حکم الاعمال

بالبیات نادرست تو ابها و بیات سست تو بهار روشن شود که در آن مظالم انوار
 چه ظلمتها یار باشد بنا ظلمتنا انفسنا خسر و اما چند مرده را در تابوت کرده توان
 گردانید که این دست سپید وقت آن نیاید که این جیفه را که بر بستر تو بجهنم مرف
 بیاوده است در فراموشخانه و غنفسا کور نهم و ازین و با سرامی اینها نکو انواریم
 الموت و کنت منی بر روح مشیت بدان حرم فیسر و الی الله احرام حرم و من
 یقول علی الله فهو حبه بر بندیم و بجانب کعبه و من و خله کان امنا عزم جنم کنیم
 باره بار او خلو بالسلام آئین که خدمت ایاک نعبد و ایاک نستعین بر میان سمت
 استوار کنیم مگر در پیش گاه فی المقعد صدق عند یلیک مقتدر ایا هم بیت

کس بتواز خویش ند اندرسید	تا تو سخوانی که تواند رسید
--------------------------	----------------------------

اگر آدمی چپاره بداند که این صندوق استخوانی را برای چه سخت نوادر ساخته
 اند هرگز از خار و خس و نیاملوز مگر داند قطعه

اشعار در مادم اگر موسی موسی از ریش فرعون دور گردن میخوایم زبان تیر خود
 موسی وقت خود سازم و اینهمه ستیز در هم پیچیده پاک کنم **دَاحِلُ عَقْدَةٍ مِّنْ لِّسَانِي**
يَقْتُلُوا قَوْلِي ۵

ای نیل سپهر از تو همیشه تنگ و تاب در یاب مرا تا نگذشت از سر من آب

افسوس هزار افسوس که بدین افسونی چند فرور و دروغ هزار دروغ که بدین دروغ
 چند مموه الفاس نفیس را بپایان آورده ام و عمر عزیز را بسر رسانیدم از شعر
 حاصلی که در مشت دارم مشت با دست و دانی که از باد و خاک جز خاک در مشت نیاید
 بسیار درین سوداشت ورنه ای کی زدم اکنون اگر خواهم که دست شویم از باد
 نوانم شست اینهمه هوای دل بود که سخن نام کردم و هر نفس در بروت افکندم
 و نتوانستم که این شعار ز رخ را بحاسن یواری سَوَاكُمُ و ریشا بنوشتم گفتم که این
 سخن از ردانی باد دست آخر چند توان برانید قبول کردم که دفتر اوراق گشت آخر
 چند توان فدا کنید بر تن نامی برین شگوفه خاکست **وَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ**
مِّنْ طِينٍ درین پنجره عمر سهل باشد که چه نمره بر تواند گرفت خاصه که ایام بچار
 حیالش همه ضایع بر باد رود -

یک گل نشگفت ازین گستان مارا افسوس که - وز گار ضایع کردیم

چندین فکر که درین کفر و زندقه صرف شد بایستی که در کاری بایسته یعنی در عالم
 و حدایت مشرف شدی ما برای آن آفریده شدیم که در بندگی او باشیم نه در

بهدادن است گرد جگر بر خواهد آمد من نیز آن داغ از برای دل او قبول خواهم کرد
 و هر چیزی که درین اوراق نیست بر دل ابترا و مفاد چنانکه هنر از جمله اش
 خویش آید اما دانم که دانا نادانی نکند و نادان هر چه کند از دانی نباشد پس
 امید باشد که از همسران سر سری نتوانند جست

ای که سر جھل در عساری با ما	داری سر انکه سر نداری با ما
-----------------------------	-----------------------------

هر هنر یکی من در کتاب کردم بشما بخشیدم هر عیبی که شما خواهید کرد بن بخشید هر چه درین
 سلک گزیده است از شما چیده ام و هم برش می افشام اخذ نائینکم و شترنا علیکم
 خاتونان خطا بسیار اند که از حیرت و نصب من پوشیده دبیرون رفته اند پاک چنانرا
 شرط پرده پوشی آن باشد که برهنه نکند مهر این خوبان و فادو گرم است هر که این
 بنود جمله حرامند بر بسیار خویشم که در خلوت جای صحت نجا جا گیرم اما جای آن
 نبود زیرا که گاه زبانه تکلموا حتی تقر فونه را اشتغال میسدا رو و کاهه المکر
 محبوبی علی لسانه لانی طلیکسانه پرده بر من دید آشنا یان میگفتند که سخن تو آب
 زرد و از ده باهی عن اسخندل سنگین را اینوک قلم بکا و بیرون ترا و نامردمان
 بدانند که شراب روحانی چه باشد و اضرب بعصاک جحر فانفجرت منه ایشیت
 عشره عینا قد علم کل اما من مشرهم از هیبت دور باش لا یفلج الساجر بار ما
 خواستم که این خامه خام را از دست بیندازم هر بار که خود گفتم که اتق ما فی یسینک
 غور فالتی السحرة مستجدا در سرم افکند که باز ریش بیش کرده بر صیغیات

کوی استخوان بندی کرده اند بدان بوی دماغ شان گنده شده نگهداره می که
 قدر ندانند افغانی را در ریزه دادند رو که بوی باز آنست یا را با حدات پلید مزاجی که
 هر یک حدتی است حدیث نیست و سلام خیراد و اسلام -

صحبت کند شان جز بی صحبت نیست بنشین ای سفله چو این شرم ز پیشم برخواست
 اما معذرت احرار که درین خط بنظر از اومی خواهند دید چنانکه از بنده گان توقع
 باشند بندگی کنم

انصاف سخن بستم دواد هر دواد	انصاف دهم گر تو ز انصاف کنی یاد
-----------------------------	---------------------------------

بند خسر و که درین بازار پر سود ابار گان کم مایه است قدری متاع قلت
 که در خریده داشت رحل کشاد و چنانکه رسم خریدار گیری باشد زنگی را چون ظلمی نور
 نافرود کرد شاید که مقومان این متاع و قیمان این ضیاع چنانکه دانند توانند دلال
 لطف شوند در فر و ختی در محل در بیع ندارند و بیع را فرو بالا نکنند که عیب باشند
 خود قیمت کالا خویش میدانم کالایش کساد دارد اما چون کسادم و خود را در بار کرم
 عاقلان بستم باید که بر بستار را در کشاد نیندازند با ستهرا پیش آیند نه با ستهرا هر چه
 نیک است از آن خود گیرند و هر چه بد است از من بگیرند من سودانی هر حرفی
 ازین کتاب از خون سودا سود کرده ام اگر شش است اینست و اگر جگر همین انرا
 که شمه از شامه اخلاق هست از برای پرده پوشی عطار کم بصاعت این مشک را
 تقوید خواهد ساخت و چرا باری اعتقاد عقده آنسوزنده که در بند دلغ

ز آرایش این زلف نکوروی

نگذاشته ام فرود مونی

شبه خطائی که در دل ایشان بگذشته بر بنده بگذرانیده و از سر آن بگذشته
با صلح نوشته

آن سپیدی در میان شعر من دانی چیست

ره شده است از بس که معینا خرامارفته اند

دوستان زانجا که ذیل عاطفت گسترده اند

ز آستین خاشاک و خس ازین ره من رفته

نیست باک از عالمی دشمن شود ز اقبال تو

کاشچه دشمن خواست گفتن دشمنم گفته اند

هر مواخذه که دشمن خواهد کرد چون دوست بجا آورده است و بقدر امکان درود

عواب کوشیده واجب کند که هیچ وجودی ازین موجودات منع نکند و اگر بجای

رضی و یا خیالی بقصان مواخذه ما خود مانده باشد و پوشیده گذشته جای که چندین

جوهر آفتاب تابار و افزون لامع و لایح گردد یک شبه هم درنگند و جوهر

پرمایه بدان نظر نکنند اما اگر کسی یا چیزی از چندین در همان شبید را عیب خواهد

کردن بچاره را معذرت داشته که هر کس آن کالاکشاید که در باز دارد

گر مثل کناس اندر کوی عطاران بود
حلالت خورد در روز

کار با گنجن بود او را نه با مشک عمیر

جبل گرسوی باغ آید بپوید

مگر سرگین گاو باغبانان

جن العنادل فی الروضات من عطر

وقد یطیر عزاب الروض للبیعت

دیوانه شدید عذیب در باغ لب خوشبختی

طیران میکند نزع در باغ بهر ضرر دار

خداوند این نخله تر و نازه افزنده از دماغ کند شتی جعل بوی جعل کوی که بر سر هر

دستگاه سخن باز می من باشند من نیز از ابیات جنات حیات خویش ایشانرا
 که میگفتند که ما اصحاب بیستم بر مایده **اَصْحَابُ الْيَمِينِ فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ وَطَلْحٍ مَّنْقُودٍ**
 نیز بان شدم و از سواد چون بوستان دل چون آب آن تماشای طلی مودود
 تاچه مستکویب دعوت شان کردم بعد ازین از میوه دل خویش که بی القطاع است
 سلام بکنم و فائز کثیره المقطوعه و الامتوتیه در همه عالم چنان در دهم و بساط سخن را
 چنان بر آسمان بستم که جهان بازا معلوم گردد که نقش فرشتگان در بهشت چگونه است
 و نادانان ندانند که مشتی مصنوعات را در ضایر چه انشاها است و معنی انا انشاءنا
 انشاء چه باشد و آنچه فردا از بار و اتراب اصحاب یمن را وعده است که و
جَعَلْنَا مِنْكُمْ اِيكًا رَاعِيَةً يَأْتِرُ بِالْاَصْحَابِ الْيَمِينِ اصْحَابِ يَمِينِ رَاعِيَةً انجا مبرین
 گردد

بنگر به بیاضی و در قم چند کوفی است	کوی که مگر نامه اصحاب یمن است
<p>به این مقدار که حد آتش منت اگر دانا نیستم و انشا س هتم این حبیب را که در عقد حساب آورده ام عقیده دارم که در دانش عربی و پارسی چنان اند که از عرب تا پارسی انشا این امثال نیابند و در دادن انصاف چنانکه انصاف تو ان دادن زحم اندیش انصف درین مساده چون نظرمین بنیایان تافته است چشم دارم که بی دیدگار جای کور کاوسی نباشد زیرا که این مهران از بابیک زنی سرخوی فرنگد اشت نکرده اند سه</p>	

و قلب کرده ایشان بچکس ثابت نتواند کرد یکی آنها مولانا شهاب الدین
 الحقی آن شهاب ثاقب که در لطافت طبع آتش پاره آبت و در دل شتاب و شن
 روش او از نور غیب خبر آرد و صد هزار انجمن را گرم دارد و تا جهانی از او متنبس
 گردد ای آنست نارا شایتم کم و مینها بجز او از شایتم شهاب قیس بکلم تصطلعون دروم
 قاضی سراج الملک که نور سراج امتی از زبان او بطق فلک سر کشیده است
 و برون سمار روشن گردانید و را سراج نتوان گفت بلکه قمر میر توان خواند
 تبارک الذی جعل فی السماء برودجا و جعل فیها سیرا جاد و قمر امینا نور الله و رضی عن
 ابیه سیوم بر او تلج الدین زاهد که میان پادشاهان سخن آن سر آمده و از فرق مسلم
 است اگر اخوانیه موافق آن یوسف لقار را هزار جان بها کند همچنان باشد که یوسف را
 بهفده درم قلب خرید باشد و شروه شین نجس در ایتم مع دودة و کالوا فییه
 من الزایدین و چهارم برادر م علا الدین علی شاه نزل القاب الکلی من السماء
 و علی لقبه علی السماء دوستی موافق و واقف و منصف که نه روی من نگاه دارد
 و نه پشت بانصاف کند از آنجا که راستی قلم او است در صحیفه من کذاب جز رقم
 راستی نکند نرمی علی که صدق زبانش از خلق محمدی حکایت میکنند و جعلنا لهم
 لسان صدق علیا بهین ید قدرت خدای در راستان من چه ایادی بسوز
 گردانید که مرا بقلیبیمین اعفنا و بخش و اینچنین آیادی بسوز گردانید که متضا
 را که بالادست انگشت شمر و نام بر دم در شهاب اصحاب همین در آورد تا در

فریاد ازین کلمه زبانان نیم کله که زبان تصنیف ایشان در کله تیغ کل لسانی بریده
 است در استغراقها من بیبانه آشنائی درمی آیند و دزدی اشکارا میکنند
 در سفینه زخمی افکند ایشان میشوند و سفینه پر آب خود بلکه جمله سفینها سوگرا
 این سحر را غصب میکنند یا فذ کل سفینه غصبا گوهر پیش من بر می چسبند و
 من از ایشان محرم می چسبم زیرا که میدانم که لالی بزرگست و در دهان ایشان
 سخاو بد گنجید بیت

دزد من اند جمله داند کسی که داند	کاندر کف گدایان گوهر نهان ماند
----------------------------------	--------------------------------

از تاریخ سنه خمس و نمانین و ستمانه کسی و چهار ساله بودم تا غایت بر محرران دیوان
 جمع آمده بود همه درین دفتر ثبت افتاد و بعد ازین هر چه جمع گردیدم درین کارخانه
 خرج شود انشاء الله انشاء که درین دیوان انشا که طغراو بیستال دارد اگر چه بیشتر
 تعقیقات کالبدی گشت اما هر یک منشور جاویدانی توان خواند چون با منقوب
 بزکانت که عبارت از ادای اوصاف ایشان قاهر است بر حکم این منشور
 ولایت سخن که هم سینی است و هم قلمی تا روز حساب اقطاع منست ه

مرات نام بقیامت ولایت سعنی	که کلک من بسرتاز یانه داد مرا
----------------------------	-------------------------------

بزرگان که من گدا این خرد و چند راز در دیزه در بار ایشان یافته ام ایشانند
 و ایشانند که این نقد را نیکو شناسند و هر ناقدی نمی شناسد از آنجا که قلوب سرف
 ایشانست جمله قلبها عالم را در یک نظر سره گشته سره کرده ایشان را هیچکس قلبه نتواند

کسی را که زینگونه تا می بود	نه ماه است بود کافتا سبب بود
<p>چندین حلوا می میدید و کاسه بخت دماغ که از دیکه سودا بکنجیکه قلم بردن آورده ام اندر برای آنراست که تپی دیدگان معانی را چشم پر شود و از خون دوات و الف کلک تانی نادرست بخته کرده تا جمع جوع و فاقه لبه لایش از اشباعی باشد این لذت اگر کسی را برسد بلکه این نعمت را از هیچکس دریغ نیست اما این پنج کس در لغت</p>	
لقمه زان من خوردند و هم مرا گویند	ای سلبانان فغان زین جمله کافر نعمتان
<p>هر شکر قلم که درین کاغذ بخته ام ازنی قلم منست و عسل دیگران از منحل که به منحل مومین من غوغا ز بنوره می آرند چون فغانه شهیدش صد هزار سواخ میکنند عسل من بیرون می آرند و هم پیش من فرو شدند و من شکرانه این نعمت در رو ایشان از شکر شیرین تر میگوریم آری لین شکر تم لانه بید تکلم قطعه</p>	
کاس مالامال معنی بدیشان هست	یهه از ارفته و بر پیششان خندید دیگر
هر سخن نیکو که از من شنوند از آن خود میگوبند و هر بدی که خود میگوبند از آن من میگوبند و همان بدگفت ایشان گواسته من گواهی میدهم بد بر نیکو گفت	جز گس گمرا گسین آند برون در وید دیگر
<p style="text-align: center;">شعری</p>	
بنای الکباب پیشه بدی نیست	علی ان الکمال جسمم پدر

بیشتر میکنند و میگویند که من امروز مقابل آفتابم آهنگ روی او و اینک روی من
 تا ناگاه صبح صادق در گوشه های آفتاب بدید آفتاب بروی بر آید و روی
 دروے آورد و گرم شود در زمان کوندا و گیزد و در آنهمه کوبه اولش کند و از غایت
 بیتابی سپر بپایند و در زمین فرورود مثل ناقصان و زو مزاج همین حکم دارد که
 از شب روی سواد گیران روشنائی گرمی آرند و خود را میان جماعت حمل
 و خود بدالد جانی میسازند ناگاه صابقی چون صبح نور زو دیده ایشان را در می یابد
 که پر تو آفتاب دولت کسی هست از بانگ تاریکی تاریکی شان می آرد **مثنوی**

زهره چند آن بود تاره نواز	که در فمه برون نیاید ساز
ماه چند آن شود سپهر آرای	که ز خورشید صفر باشد جایی
چون زنده خنده آفتاب بلند	گم شود پیش ماه پنهان چند

اما سخنوران کامل را تشبیه با آفتاب روشنتری آمد زیرا که چنانکه آفتاب
 هست وقت کاست و از همین الکمال نقصان را در عین کمال او نظری نه و نفاک
 ضو از وی تا صبح قیامت محالی داور بر همه کس نور پاشید و نور او از غیر نباشد
 آفتاب سخنورانی که در دوران خویش یگانه باشد هم برین مثال است که آفاق در
 آفاق آثار و انانی دانارت روشنائی ایشان تار و زلفشور نشتر است و انکشاف
 روشنای برویشانی
 دور و دور همه عالم از فیضان بی نقصان ایشان مستینند و ایشان بقات
 خویش منیر است

انگشت نمائی چندان گردانید از آنجا که رفعت آسمانی بار اوست هر چند روز بر
 می آید برآمد و بیشتر و منترت او بیشتر میشود و در آفاق روشنتر و روشنتر
 میگردد تا از ماه غره بدرجه کمال رسد و کامل شهر گردد و انوار او همه عالم را فرا گیرد
 و بعالم کبری با آفتاب مقابل شود و شب سواد او چنان فروغ لطایف یابد که روز
 روشن توان خواند در اول برآمد که هنوز هلال باشد برآمدگان دیگر چون انجم
 انجمن سازند و یکی چون پروین بچند دو میگویند که آن کاهنده اگر بدرجه من رسد
 شرف او باشد و دیگری چون زهره زحمه می آرد و دیگری چون عقرب نیش
 میزند تا آن روز که کمالیت او بر همه جهمان چون روز روشن گردد و آن ماه چهارده
 زرد و زده ماهی خود را بعبار کامل چون در سمت مغرب بیرون دهد و انجمن اجتماع
 تا یک خزان را دندان کند گردد و جلد روشن اندک نور را پوشد پس دم هیچ کاذبی
 در آن آئینه صبح صفا گیر انباید

در شب چهارده چون جلوه مبرمش بود | خنده پروین بر انجمن خویش بود

مخفی که چشمه خورشید ما تمسک ماهی نهادن و از ماهیست آب سخن برگران باشد
 روش درونی که اندر مطلع او آفتابی منیر طلوع کرد و او را بهلال ناقص نسبت
 کردن از کمال نباشد نسبت کردن با ماه ناقصان در مزاج در خود بود زیرا
 روشن ماه آنست که یکی ماه تمام شب رومی میکند و نور آن و جا هرست
 خویش روشن میگردد و اندر چند صبح کاذب بدد سه روز ویردشش میدهد جلوه

بچو عیب خیش بدانی در گریه بشنولیش
یکی هنر نگیرند از میان پانصد عیب
درین دوای کسانی که از هنر ارهنر

همان شاخین عیب خود هنر دارند
جماعتی که ز عیب هنر خبر دارند
نظر بسوی یکی عیب مختصه دارند

و باز بعضی مجهولان بستم معروف از آنجا اند که در هر بازاری سخن فروشی کنند و
بیش خریداران بیابند گری هم نیرزند و نقد قلب ایشان را بر سنگ معبران عیاری
نباشد و سکه ثابت نگردد و صفحه فرخزفات ایشان را که تبر سببی تهذیب لوحی ملمع
کرده باشد مبصران پیش نظر نیارند و در طبه لطلان همجور و مدفون ماند از اشتغال
آتش تغیر زبانها بیرون بلکه از براسه جوشانیدن اهل عصر چون شعله آتش همه تن
زبان شود و بزبان جهان سوز باز با نیان دوزخ سخن گویند و هر جا که میرسد از گرمی
داعی بر دل می نهند که امر و زبانی قلم دود از او بطاق فلان بر آوردیم و دوش از
آب غزل تخمه سواد بهمانا بچشم بدین موازنه خواهند که وزنی نهند -
هم تر از و سنجیده گاه و قالیق شوند و از میزان این معصداق بچسب که

تراز در او پیا از سنیواهن آنسوزر

گرفتم یافت آهن زن زر قیمت کجا یابد

این قطعه از زبان آن معدوران معدنی است که

چونکه بستانند کامل را بزبان سخن
خود کنند آغاز مدح خود که از گفتار من

ناقص گننام از رشک حسد همچون زید
آن فلان بی آب میرود انفلان خون زید

تا بعد از آنکه گرویش سپهر برانده را چون هلال بگرد در ایام بعد از فردن بخیا لگزی

گنی هم برین قیاس تواند و بنگر که هر یک ازین شهسواران مضارضایر چند خرق و طعن
 کمین دران ذوالنیزن چشیده اند تا این ملک ابدی را خطبه بلند کرده که اگر هر یکی
 سلسله سوادمی توانستی جنابند و درین دربار یافتی و کلید انصاف خود بردستی خود
 بودی همه خود را کعب زهیر و از بهری ساختی

اگر تخمین شعر خوشترین کردم چنین باشد	که هر کس خوشترین را عنصری و انوری دانند
--------------------------------------	---

ولی خواص از دریا گهر بیرون کشد اما	چو وقت قیمت آید قیمت آن جوهری دانند
------------------------------------	-------------------------------------

غالب خاصیت شعرا آنست که هر نظمی بر وان در قید تصنیف تواند آورد و از وضیقتها

سخن اندکی تواند سخت خود را از جمله بچخته کاران داند و گویندگان دیگر را از دستشنا

دانند الا خود را و بید گوئی نیکو گوینان زبان دراز کند و با آنکه بدانند که میگوید البته

براستی رضاند بهد و در جان ما پندار دل ما پنداران خفته این مقدار تصور نباشد که هر که

خود را عمد احوال سازد در عاقبت احوال حول شود اینهمه کوریه از انجامی افتد

که غبار نقار و کاوید بان یکدیگر میان اینطالیفه بنیاد لیست و هر جا که گاو کاو و غبار

در میان آید و ضرورت نظر مردمی را انوری نماید پس چون مردمی و انصاف از میان

رفع شود ضرورت نظر بر عیب پیش از آن افتد که برهنه حیران بی انصافانم که عیب دیگری

نظر چه صرف گنی بهیمنه و عیب کسان	تو نیز داری عیب و کستان نظر دارند
----------------------------------	-----------------------------------

همان نظر بخود داند از عیب خود زین	که تا ز تو نظر عیب جسمه بردارند
-----------------------------------	---------------------------------

هر که در سومی آفتاب بلیند

خاکی انداخت خاک بر سر او

نیکیو اینست که هر بدو نیکی که از جنس مقولاتست بر صحایف روزگار منقش و منقح خواهد ماند که اگر در حیات کاتبشستی مرده دلان دست نخمین از دست استین انصاف بیرون نیارند آینه گان که بعد از رفتن ما آیند چون بدین سواد کجلی چشم روشن کنند یقین است که درین صفحه نظر انصاف بیند و چون گوینده در پرده باشد نه از برای دوستی روئی نگاه باید داشت و نه بسبب دشمنی پشتت با انصاف باید داد آنچه از صدق حال بود در حال بگویند هر چه در آن حال اصناف انصاف اتفاق کردند با اجتماع

جماعت همان باشد

۵

اگر نیکیوست خود از طعن شنی قرطیان رسم

و اگر خود بد بود مهجور ماند از جهان رسم

در صورتی که اول سوره شعر آدم خوانده باشد بهین از دور او تا حلقه ما چند اصحاب کلام بوده اند یکی در شان خویش آیتی میدانست که مگر کلام را ختم من خواهم کرد چون دور او بگذشت چنان فراموش گشت که بنشیند هیچکس را حرفی از صفحه او یاد نماند زیرا چون لطفی زایند اشت قبول قلوب نیافت و بسیار گوینده گان بسیار گوی که همه نقد در داز ضرب سخن صرف کرده باشند و چنان خامل و خاند که کسی ایشان ندانند که موجودند یا معدوم پس معلوم شد که معتبر اتفاق و اجماع جمیع خلائق است نه عنان و عنایات رسائے خویش که اگر جمله زبانان تیزی که بجهانگیری مشهور اند چو امر او و القیس و ذوالرسمه و متبئی و مغرمی بشمر مذبت نیست و اگر نظر بسیار سیان نام

بمعارضه عرض هنری کند و از کمال نقصان و افزونی کا بهش سخنم را در زبان گیرد
 و انگشت بر حروف من نهند و سخن چینی کنند در معنی صورت اینحال و حجت این مقالی معقول
 معقول بر خاطر میگرد و آن اینست که این حالت است که حال بیرون نباشد یا سخن
 او به از سخن منست یا برابر یا کم پیش ازین نیست که اگر مصنفات او به از تفنیفات
 منست خود چون بعضقان رسد محقق است که همان قلم ایشان حروف کاتب را
 خط نسخ خواهد کشید و تمیز راجح و مرجوح همانجا پیدا خواهد شد و او را از زبان خود و من
 رنجه نیاید داشت و اگر کلام مساوی کلام منست خود پر هنر و عیبی که کسی در گفتار من
 بیاید در گفتار او بیاید پس محذرات پرده دل مراد در صورت حال عیب نهادن
 بوجه نباشد و اگر در این معنی که بالا رفت از من فروتر است هر چه گوید بجانش کردم
 آن بیچاره از خوردن غصه تا بلب رسیده است و شکمش آماس گرفته است و اگر باد
 در روده خود بیرون ندهد از پیری ترقد و میرد

در کمال من آنکه نقصان گفت	بهست نقصان حال ابستد او
بدنگویند نظم خسرو را	گوید آنکس بد است گوهر او
که اگر بد بدی کجا رفتی	شرق تا غرب گفته ترا و
گر خط مصطلح شود بمثل	بنود نام عیب در خور او
در صوابم کس چه عیب کند	کز عرب تا خطاست کشور او
دیگر گرفت گوچو من است	گفت او گو برون رواز در او

در قبح مدح او ریخته چنانکه بسبب حرف معنوی ضمیر من اسم مرفوع او بتائید متصل گشته
 است بی آنکه اسم صمد در میان آمد اگر فرار خوریمت معلائع الامن خدمتی کرده است
 و خدمتی پیش آورده اگر چه هزار شکر بناتی بوده است بهای کاغذ شکر هیچ شعر نبوده است
 که قبول افتاده است و از ثمن ابیات باها که در دوکان سودابی بهاست
 بکلی برخاسته شده است

یک بیت راز من کس نتواند خرید کس	زیرا که کس هشتت برین را بجانان کرد
---------------------------------	------------------------------------

چندین تشبیب غریب که درین کتاب غریب مکتوب است و چندان تشبیه عجیب که درین
 کتابه عجایب مکتوب است تقییه کس بی دیده در نظر خواهد آورد و همانجا که عین عیب است
 دیده در آن خواهد نهاد هر آینه هر لفظی که مرتب باشد چون کسی قلب خواند متبر
 شود و هر نظم و شری که لطیفتر بود چون بی انصاف بمواخذة ما خود گرداند البته
 در دل مستمع آزادی پیدا کرد آن مثل راست گفته اند که بجانان جوی را بهانان کم
 نیاید بسیار کفیند باشد که او را در شعر بوسی غالب عالی افتد و قوه تصنیف ناقص
 و قاصر خود را بمواخذة و تخطیبه در میان طایفه سخنوران خلط کند تا او را از ایشان
 دانند چون در بیستی نام او بسفاست برآید نه بفضاحت هر جزوی که ازین طوبیه است
 آن نعل شکن چو در بیغ راسم بناز یا بسفاست اوب با یک گردنیرا که سخن او چون بانگ
 تراست که او سمجوار می جواب گوید چنانکه در چرخا خواند ترا آن اگر یکی در بانگ آید مروی
 آن باشد که اگر هر چیزی لغوه نامشکام زند او را هم بجز می دیگر گفتند تا اگر ناطقی مدعی

این پادشاه رحیم دکریم که اعلم السلاطین است و از پادشاهان متقدم و متاخر کسی ازین نوع سخن دان نبود و نبود سخنندان در دانش شعر است چنانچه حقیقت سخن بنده است بحقیقت همه بدانت و هم باندازه استحقاق عاطفت مبدول فرمود از کمال نوالی که در حق اهل کمال خصوصاً در حق من ناقص از زانی داشت اگر وصف کنم در مبالغت شعر نخبندک را که دشمن کاملانست از غایت تحیر دوران آورد خواست که در غلطد اما هم بر کرم او نکیه کرد و نگاه پامی راست توانست بخواد

از بخشش و بخشایش انشا بجلوس	عالم همه روز تازه چون روز جلالیت
<p>مراد ازین قصه مشروح که تا محشر منشرح خواهد ماند آنکه سخن بنده که در بارگاه پادشاهان بر آسمان بانگ بر زده است و هلیزی نیست که پس پرده گویند اینک مردانه پرده از پیش برداشتم تا هر زن و شی که با من درین پرده بانگ زدوی کند از جنبش سخن چون باد در دانت ستر از روی او برگیرم</p>	

بعهد من اهرس که بر آرد گردن دعوی	نه از تیغ زبان هی هی که از کفشتن زخم گردن
----------------------------------	---

اگر چه در چشم بنیایان نقش اشعار عاری دارد اما اشعار کاتب از اشعار شعراست که جز ممدوح محمود را که در سداک مادطان او بوده ام محذرت نکرده ام و باشاه زاده که بنا بر خلاص خدمت تخلص اوالتفاتی نموده ام و یا بزرگی را که ممدوح خرده دان بزرگ داشت فرموده است و بنده را بنظمی در تحریر از او بیاهک او اشارتی از این داشته ان تحریر را بر قبه رقیب سرد آورده ام و از غسل بی نخل خود بقدر سیر گسی

طلب فرمود در آن ایام ملک نظام الدین داده بک عاقله ملک و علاقه تخت بود و
 بسببی از سن خاک کی پر عبا گفتم نیاید که عقیده انگیزد احتراز را حرز خویش ساختم
 و در سایه ابر دست حاتم خان پناه جستم و از آن کف دریا موج چندان کشتی زربافتم که
 اگر آنرا بادبان هبائے غشور بکشادمی یا آنکه لنگر گردمی هم زادگان من توانستندی
 که عمری بآب روی بکران برندی یکچند کلاه ندیمی را در خدمت او بر سر کردم تا ناگاه
 مجلس نظامی بوستان فرودی جای خوش کرد در حال بنیادیه کی قباد مغزی شدم
 و تقریبی تمام حاصل گشت و چون دور دور بود روز و شب با معاشه ملوک بمعاشرت
 مشغول بودی ناگه ساقی دور خمیرش چشاند که از آن شراب چشم باز نکرد و قرة
 العین او شمس الدین بر سر پادشاهی طلوع و شایستی خان والا که در فیروزیه
 آسمانی بود بپشتبانی او را در کنار گرفت بنده خسر و بر عطار دی آن آسمان پیروی
 مکر جوزا بر میان چسپت کرد و ندیم حضرت با حضرت پیروزشاهی گشت از سر سبزی بخت
 بنده بایت پیروزه پیروزشاهی بچتر سپاه بدل گشت - و از گرم ذوالجلال جل جلاله
 سر سلطنت را بقدم رفعت پایه بلند گردانید و آواز خطبه جلال جلال را منبر نه پایه
 فلک بگنزدانید و عالمی را در ظل ظلیل مطلقه معدلت سایه پرورد من دامن گیرد
 الهی آن سایه رحمت خویش را از سیه روی آفتاب قیامت در پناه داری بنده
 خسر و اگر چه همه وقت استناد بمسند پشتیبانان ملک داشته است و همیشه
 دهم زانوی شاهزاده گان بود اما برای ناموری بر کشیده تربیت و مرحمت

ظل آبی در شهر پیوستم هم در آن شهر بزرگ قان ملک از فتح و مرید در رسید
 آوازه رسیدگی سخن بد و رسیده بود رسید تا زیوه پنجه سخن بر رسد خانه بختی چند
 به بود پیش و مجلس خانه خاص قبول افتاد و شرفنا شریف در صله موصول گشتم که بندگی
 بر میان بستم و کلاه ندیمی بر سرخ بیدل دیگر پنج آب لنان را از بخور لطایف خوانی
 آب دادم تا ناگاه از حکم حکیم آن اختر شرف را با منج نخس مقابله افتاد وقت زوال
 رسیده بود که گو کبیه منحوس مرخیان در رسید بوقت غروب آفتاب مشرق از گرد
 چرخ فرو شد جهانی پر دلمان سهم خورده افتاده بودند و طبق زمین پراز کاسها
 شکسته شده و اهل خود را در آرمیان کاسه کجا نم کوزه کجا ساخته آسمان خاک
 بخور و آفتاب طشت خون فرو می رود

چگونه شرح توان داد آن قیامت | اگر آن فزع ملک الموت خواستی ز نهاد
 در آن کافون بلام نیز رشته کافران گلو گیر شد اما چون خدای رشته نعم در از داد
 بود خلاص یافتند آن سه ره بار را لازم و بتاشای قبه الاسلام آمدم وزیر قدم مادر
 بهشتی شدم او را خود عالی که چشمها بر من افتاد و جوی شیرش از اشفاق روان شد

بهشت زیر قدم بود راست مدام | و وجوه شیراز و بین روان نشان بهشت
 چند گاه به پیدار غریز یاد و غزیران دیگر در قلعه موسی پور بعرف پستانی بر لب آب
 گنگ روزگاری خوش کناره میگردم درین میان ناگاه سلطان عادل عیاش
 الدین طبل رحیل فرو کوفت و علم دولت مغری بر سر آفتاب سایه گستر بند را

سلطان خود بنده سامیان بود چندان آزاد بیایک بنده تقریر کردند که شاهزاده
را بنده بنده ساختند در حال بنده را پیش بردند کار خود پیش ازان پیش گرفته
بود بنده بر ندیمی خاص مخصوص گشتم و بر قاعده خدمت قیام نموده روز
بروزگار بر اوج میدند ناگاه اعلام اعلی از دار الملک دلی می دارد از سمت لکنوتی
عزم جزم کرد در پات ایز آب شیر زمین قطع کنان سوسه دریا که مشرق روان نشد
شاهزاده مستعد نهفت میشد که مستعدی رسید در زمان بر حکم استدعا با استدعا دلی اعدا
بحضرت جهانبانی بانی جهان پیوست مدت یک سال راه سیروم هنوز راه را قطع
نمود حاصل ازان سوسه لکنوتی صد و پنجاه گره که آن می بریدم گره نبود جبر بودی
و جبر با عالم و ملکیت پازان از پشت ستوران فرود نیاید زینتی یافتیم پرانه بنده و ازان کان
از مزاج پشت سجاد و ملکیت آورده و ازان پشتی آن زمین پاکیر که خیک رو بار دی بسته
ازیر که خلای بود که اگر پهنه در آن خلای افتادی چون گس در جلا آب گرفتار ماندی
آب سیاه و گل تیره که گویند همان است القصة قضه در اندامت و باز سخن را محل
پروانه خلاصه چاشنی آنکه طغرل پر کم کردند و شاهزاده که بدعا دزاری در حضرت
خیر الظاهرین میگفت و ابعان بن کنگ سلطاناً فیضیراً با قطع لکنوتی خیر عمل
چنان سر بلند شد که فرقی در قد سالمی بود و پرده اطلس برید ملک شمس الدین دبیر
و قاضی اشیر خواستند که بباسا تم دامن گیری کنند اما فراق عزیزانم گریان گیر بود
مغز و رتبه مغز و ازان و ازان سوزنی مصر جامع روان گشته و در سایه علم

به نسیم سوسن زبان خویش نازده میداشتم تا در زمی شاهزاده خور و بفرغانه بزرگی
 فرمود در خانه معظم کتخو خان که ابن عم او بود مهمان آمد بدو النسب که از عشرت
 ایشان مدام دو و سبطان میرسید از حرافلو تی چند برابر برد از نذاتشمس الدین میر
 وقاضی اشیر بر اثر دران قرآن السعدین و اجتماع نیزین که عطار و مثنوی داشتم
 و از آن طرف از دو گانه یگانه نوبت سخن پنجگانه کرده ازین جانب من بنده در هر چهار
 گانی کوس هزار گانه سخن چنان میزدم که ایشانرا نوبت نمیدادم چنانکه اندوید به طرفین
 هم از دو نوبت زن سبخر غلام دهم بنده گان نوبتی را گوش باز میشد و در باره یا باره حکم
 سخن دران چون صدف دهن کشاده چندان بار میدند که هر چه در روی زمین بود
 ترک کردند همی زرافشانی که زنگس بیستندگان از خیال دل نیار بر قافی شده بود و از
 باره رسوا نهی چون دامن گل صد پاره میشد از بسکه حلوائی سختم بغر اخا ز ابر مذاق
 افتاد از آن نوالها که در خور و پادشاهان باشد یک طبق پراز سکهها سفید جغرافی
 فرمود تا پیش من آوردند که این تمام بغر اخا نیست وجه مطبخ خویش کن مرا از آن
 دقیقه ایچنه که فقره خام نیاتی تر بود در خریدیه بازار بندگی گردانید خان مادر مزاج
 بغایت عیور بود و اثر تغییر بر بشره او ظاهر گشت من بنده در یافتم و از بهدوری در
 آدمم در خانه خویش راه اندا و چند روزی بگذشت گذشتها هنوز از خاطرش نگذشت
 بود خواست که مرا نشانه بلا سازد و سهمی زند خیال آنسهم دردم بگذشت درو چشم
 چون تیر سبتم و چله کردم و بر غم خدمت ملوک سامانی راه سامانه پیش گرفتم محمود

سال عمر دشت هفتاد سال عرض مملکت بود ز سه عرض دیر بقا که صد هزار جوهر را
 پیش اوقیائی نبود بلکه چندین جوهر را ریسمان در گلو کرده بود در سگ سفته کوشان
 خویش در آورده دو بیت بنده ترک و دو هزار هند و ده هزار سوار در غل ظلیل
 علم علا را بود هر سال چندان کلاه و قبا میداد که بر سنگی جمله یک قبا بیان پوشیده
 میماند هر بار که آن عارض سیاه بر مسلمانان باران رحمت باریدی از بس که بارش
 عام بود کفر و هندی همه ابواب فتح یابی چشم میداشت اند برایشان نیز می بارید و
 ولیکن تیز دستان فلما راده عارضات قتل او و تخیم قالوا نهدنا عارض مومطر نا اگر

خوردیش کم خود گوشه دریش تا دامن قیامت پیوسته است آنقدر در همه سبز زار
 زمین تر بنباشد که هر زمان از خانه ولی النعمت بی برگاز انتبول رسیدی آنهمه
 همان دی مونس تربیت او باد من تیسیم را آن کریم در کنف پرورش مینمود تا
 پرورده شدم بیت ساله بودم که بزرگ صد و سیزده ساله شد و در بهشت که هزار
 ساله راه بود بیک نفس بر سید زهی قدم که در دم زدنی هزار ساله راه چشم پیش کرد برو

دیده یکدم بنبت و باز کشته

تو هم انجار سیده بی پائے

بعد از آن تعلق بفرارک دولت خان معظم کشلو خان بعرف چچو کردم و از آن دست
 آذیز عاقلانه با عنان فلک دوال بازی آغاز نمودم حالی که بدو لاحق شدم الحق که
 آن علاقه مرا علاقه دولت او گردانید بقدر و سال تصیده چند حالی که چو بی دیگران
 توان گفتم پیش کش آن بساط انبساط کردم پیوسته بوستان مجلس کشور کشیده

نیایدی ترک در خواب فرشته است او در بیداری فرشته بود از بالا آمده آنچنان
 فرشته را مگر در خواب توان دید صنعت ملکی در طاعت چنان ملکه کرده که در حور
 سیه چشم چشم نگر دی هم از طریق امیر بود و از جانب عقی صاحب لایت با آنکه می بود
 اما همه همتش بر آن منحصر بودی که بی حاصل تحصیل کند در آب گل من اینهمه کاشتهای
 اوست که بر میدهد الهی چون مرغدار دینا ما از دور کرد و گلزار آخرتش در و داماد
 الدنیا مرزعة الآخرة از بسکه شهد شهادت در مذاق او شیرین بود جان شیرین هم بر
 سر آن شربت کرد و آب حیات بل احیا و عند ربهم نوش فرمود و نوشش باد -

سیف از سرم برفت و دل من منیم ماند	در یای من روان شد در میم ماند
-----------------------------------	-------------------------------

من بنده در آن ایام هفت ساله بوده ام اما در چهارگانی ثنابت ثنابت هشتم
 فلک را با پیمان میگردد تا پای بر هم نهادم در آن ضمن که دندان می افتاد سخن میگفتم
 و گوهر اندامم میرنجست چون آن ابر که من قطره اویم از سرم برفت تیم ماندم جدم کرد
 آورد در خدمت خود منسک اگر دانید بخت من بود که بد من بود آن جد نبود بلکه دوستی
 بود صاحب دولتی چون خیر سلطان بی سپاه دولت عماد الملک چهارم پایه تخت
 اگر نشان سلطانی نداشتت باری سلطانی داشتت از فراخ دستی همه مملکت هندوستان را
 در مشت خود را آورد و در پرده کار تخت همه او میگردد اما از برای سهولت را که مفسد

مفسد نکند خود را به فضل عارضی مشغول میداشتت نهی را وقت عرض که
 در کار را به مملکت هند هم تن برسد بود چنانکه اگر خواستی را دست را بگردانیدی همه
 در دست تو است

زیرا که این سودا تمام پراز آهواست انگشت بر آهوه نهادن چنان باشد که بر روی
 یوزغال نهادن غلام شیر دلانیم که از سلسله انصاف بزند و درین سعانی غریب چون
 سگان غریب دشمنی نکنند اگر مردمی نیست ای گرگ جنگی - مکن باری این
 چشمه های پلنگی و آنچه نزدیک من سخنت که بدان چرب زبانی میکنم و از استخوان
 سینه بچندین گداز بیرون کشیده اینک برین سخن که خطاب عزة الکمال دارو
 فرور بختام از پالوده خام تنحه الصغره لقمه ترکی پوش و سطا نجویه بجهت آن جدا
 کرده ام جاشتی گیران قایق را در مذاق بدوق باند و در لوله استخوانی و در زیر دندان
 سنگریزه نیاید هر که این زیر پا را فرو بالا کند تا آب زیر این نقش کرد یعنی هر سه را
 که هر یکی علاوتی دیگر دارد در هم آید ^{عنه} غر آن فکله خوار را از برای این تلخینه دشنام

هر دایانه از زبان قایل لایق نباشد

در ذکر گزشت خویش و پیوستن بلوک و سلاطین و مشهور گزشتن

حمد وافر و شمار او فرود آفرین فراوان آفریننده را که چندین عوارف عرفان در حق من
 ناسپاس ناحق شناس از زانی داشت و در بهترین صنعتی از صناعات انسان که آن را
 نطق میگویند بخشی تمام بخشید ز به کمال قدرت ربانی که سگه زبانی چون من
 زبان دانی را در سخن آورد و پدرم سیف شمس که از نو پدیشانی تیغ آفتاب بود و صفت
 شکنی آستهار یافته جهان بقوت او میگرفت ^{سه} که بر کشید فدایش بقضه قدرت
 عجب شیخی که با چندین اوصاف گوهر پاکش چنان بود که هرگز سخنی از زبان او بیرون

چکیده است و از چندین بحر با لبالب شده من که در اشیدن صنعت و ستیاری
 پور بخار بودم سفینه ساخته که هم برکت مازید تا هر که ادین معبر گذری باشد رخت
 حیوة با آسانی دیگران توان برد و اگر از آشنائی عین شعر و بود روش بحر را هم بدین
 سفینه پیش معلم تخته درست تواند کرد و اگر خود متعطش باشد آبی تواند خورد سه

آب خوش گر خواهی ای تشنه بدیاری آبی	از آنکه از دریای عالم کس نخورده آب جوش
------------------------------------	--

اما سفینه آخرت بحریت را خرد محیطت پر از سلسبیل و کوثری آب سبیل است
 بی مقصود و سهوی از بیت معمور بوستانی که هر گلی در روانه ادراق از هر دفتر ابریزد ^{نام شاعر}
 و هر سبزه در روانه نجوم اذرق قویم پور بیجان بدرست بغر الیکمال آراسته بلکه آفتابی
 با هزار مطلع روشن خاسته

نخ ای عزه میمون که ز نور انجمنان تیر گرفتن میخواست که	شرق تا غروب جهان را بگرفت که ادب حبت عنان را بگرفت
--	---

اینهمه بالا و فرود که گفته شد لاف بی پایان است یعنی لاس است اما از راه صدق
 عرض از پرداخت سده دیوان آن است که آنچه حشو اولست هم در دست
 قدیم با ستم بیفارسد و چون رقم صغر بر سر آنست اگر سهوی و خطائی رفته باشد
 اصحاب و ادین بجایزه انماض درین ندارند و آنچه شترگر بستنی و شیر گیری شایسته
 آنرا نیز رنگی داده شد تا او ساط مردم را صی کنیم اما از سکاره گرگان کهن متیر سسم که
 در بند بر گیری باشند از شیرانی که بوسه آید در میانند اگر آهوی گیرند باکی نیست

حقیقت اینست که این طریق نیک نمیدانم اما از برای تنگ ندانم این چند بیت
ثبت افتاد چون معذرت خود کرده ام شاید دانایان معذورم دارند و نادانی من
بخشانید و هر چه که بر من خواهند گرفت بر خود گیرند -

ترک هند تا نیم من هندوی گویم جواب	شکری مصری ندارم که عرب گویم سخن
-----------------------------------	---------------------------------

جزوی چند نظم هندوی نیز نثر دوستان کرده شده است اینجا هم بدیگری بس کردم
و نظر بر نداشت که لفظ هندوی در پارسی لطیف آوردن چندان لطفی ندارد مگر
بضرورت آنجا که ضرورت بوده است آورده شده

چو من طوطی هندم ادر است پرسی	از من هندوی پرس تا لغز گویم
------------------------------	-----------------------------

و ذکر ترتیب سه دیوان پیش ازین او شایان سخن کسی را سه دیوان نبود مگر مرا که
خسر و ممالک کلام مسعود سعد سلیمان را اگر چه ست اما آن سه دیوان در عبارت
عربی و پارسی و هندی و پارسی نثر و کسی سخن یا قسم نکرده جز من که درین کا قسم و عا دلم سه
قسمت چونین بود چه تدبیر کنم + هر فغان معافی دانند که در خرج خزاین سخن

چه صدفه عجب انگیزت ام سهم اول تو که دکانست که از جنب خطا و صواب بیرون
پریده است و هر چه کثر بود چشمه باریک بینی راست کرده ام و از آتش دل تاب
سستیده و بنام تحفه السفر نشان کرده تا هر چه یک انداز است هم درین کمیش

پسری شود تا صاحب غرضی بر من که نشان من عنف نقد استندت شده ام ز سر پری
زند و بیهوده دم وسط الحیوة است که از زمین عنوان مشابیه درسیهای قیام قطره قطره
از نظر آید

فضل کبیر الدین محمد عراقی آن کلاه پوشی که موح دریا با چندین پنا کساره زیده البیت از
 قبا، بحر اوزبی گوهر تاج که عامه مشتری باچندان سر آمد که تکبیه البیت از کلاه آن سری بان
 ای جادوان عرب به بزرگی او استادی او اعتراف کنند که انہ الکبیر کم الذی علیکم البحر در
 مصرع جامع دہلی کہ سحره عرب بسیار اند مرا کہ ید بیضا هست در عربی نیز مجادی مجلد گردانید

شدی ما هم بوداری پنج دهه متی مستندیانہ و پارسیانہ پسند شد نمودار البیت ذاب

وَعَلَى الدَّارِ مَعِ كَلِمًا أَنَا أَسْتَمُّ
 حَانَ الزَّمَانِ وَلِلْمَيْتَةِ اسْتَقَمُّ
 تَبَلَى الْأَجْبَةِ وَالْأَعَادَى تَرَحُّمُ
 إِنَّ السُّكُونَ عَلَى الْمُحِبِّ عَسْرُ
 طُولِ اللَّيَالِي كَيْفَ بَاتَ بِمَتَمُّ
 هَذَا مِنَ الرَّحْمَنِ حُكْمُ مُحْكَمُ
 قَدْ ذُقْتَهُ أَرَى الْعَسَابَةَ عَلِقْتُمْ
 جَارَ الْبِهَارِ بَتُّمُ خَوْصَمُ

ذاب الفواد وصال من عینی الدم
 اینت عمری یا معافیة صیبی
 وَاذَا نَجَّتْ لَدَا لُورِي كَرْبِ النُّوِي
 یا عادل العشاق و عینی باکیا
 من مات مثلی فهو یدرجه لیلتی
 یا صلح لاطعن علینا للبهوی
 لا تشترین مدام و یوحسرا بید
 ما جبار صیبی را صلحوا من بیتنا

گداخت دل دروان شد از دو چشم من خون و حکایت کرد اشکها با هر گاه می پوشیدم -
 فنا کرد عمر مرا به نهایت آرزوی من قریب رسید وقت مرگ از جهت مرگ بیمار شوم -
 در خون ظاهر کنم نزدیک خلق خون فراق میگویند دوستان و رحم کنند دشمنان -
 ای سلامت کننده عاشقان بگذار مرا گریه کننده بد رستیکه قرار بر عاشقان حرام است -
 کسیکه شب کرده است مثل من پس او میداند حال من درازی شب چگونه شب کرده است -
 ای صاحب لعنه کن من بسبب عشق این از خدا حکم محکمه است -
 خوشبختیه تو خراب دوستی زناها باکره من نشیده ام و در ایام بیگمی -
 بد تعیاری را ن من گرفته اند از میان ما -

آن خزان جو د آب است میخواستم که سکوت را جواب آن احمقان سازم اما هم خنکی
 بخون ایشان نگذاشت که پوستین ز شیرین سخنان سحر قند و قند بار لغتی ندارم اما
 سخن راست اگر چه تلخ باشد الحق ^{مُر} در همه خطم هندوستان سواد عظم دلی است
 و مناره او ستون آسمانست و کنا مناره ارم ذات العباد التي لم یخلق مثلها فی البلاد
 تنگگاه چندین سیلان بوده که اگر باد هر روز درین شهر یک ماه راه باد دو ماه یک
 شبانگاه تا باد در شهر دیگر باشد و شبانگاه در شهر دیگر ^{عُدُو} و ماه شهر دور و اجها شهر زهی
 دریا بادی که از بزرگی خویش در عالم نمیکند درین سحر از شعر او عربی و پارسی چندان اند
 که از عروض و ردب تا سحر و جین نباشد اما آنچه درین شعر عربی باد ستاد می مخصوص اند
 و خیال انگیزی آینهها عربت دارند در همه و آب آداب آقف بلکه در شعر عربی
 چنانند که اگر مستثنی زنده بودی تیغ محرابی زبان ایشان از اجاسه سیف الدوله مسجود
 خود ساختی و ایورودی دفتر خود را همچو اوراق گل پاره پاره کردی یکی از آنها بر میس
 فلک منزلت شهاب الملت والدین که شهاب فلک از آتش طبع اصد بار دیوان
 خود را سوخته است که اگر آن سیلان ممالک سخن را غریمت جمع کردن دیوان بودی
 این چنین را جان رفته در تن حاضر گردانیدی و امرا القیس چون قیس مجنون گشتی
 هر شعر بلند شهابی آسمانی است پر کواکب و قطعی دیوانه ان بعضی شیاطین النس
 جن سمع می نهند و استراقی میکنند از سرقه ایشان خدا یقانی نگمبارد و حفظنا اما
 مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ^{الَّتِي} اَسْتَرَقِ السَّمْعَ فَابْتَدَتْ شَهَابٌ مَبِينٌ ^{وَلِ} دَوِ كَبْرٍ سَحْرٍ رِيفِضِل

نوشته شده است که هر دو طرف پارسی بیارسی و عربی بعربیست غرض عرض است
 اما بنا بر حکم آنکه استاد آن فرقی میان تصحیف و تخمیس خط نوشته اند که تخمیس خط را
 هر دو روی رویت ملح باشد و تصحیف را البته یک جانب وجهی چون افتد این رساله حکم
 تصحیف دارد که جانب دست و جنبه دیگر بهی می کشد این نیز در ترسلی است از آنجمله
 یک بیت پارسی و یک عربی اینجا آورده شد شاید که خداوند بفرماید که درین صفحه تصحیف نظر نمایند
 حَسْبُنَا مَا بِيَدِنَا وَمَا بِيَدِيهِمْ وَمَا بِيَدِيهِمْ وَمَا بِيَدِيهِمْ وَمَا بِيَدِيهِمْ
 فارسی خانه خلقی و به علم گوی ۴ بعلومست گیرد گوشت ۴ خایه خلقی بکلم گوی ۴ بعلومست گیرد گوشت
 صفت دیگر از ایهامی دیگر بست کرده ام که یک طرف همه هندوی می افتد نظیر اینست

آئی آئی همان بیارسی آئی ماری ماری برای بره موری آئی

حاصل در پارسی و عربی چون ثباتی بود بیاضی کرده شد تا اهل این کار و نا اهلان آنکار
 بنده یقین گردد که من درین مراحل ز اورا حله برده ام و ازین کیفیت مراد آن مراحل
 شده اگر در عربی بنا بر قصور تخمیل تقصیری رفته است بینایان دانند که در پارسی عذر
 آن چگونگی خواسته ام

تتری سوارا چه ام در پارسی دارم هنر آنکه نه دریا نگر بسیار خاک از در گهر	روم و خراسان هم خوش است ز نوبت و نوبت از انصاف و داری نظر خدا ماضی و ماضی
--	--

بعضی از اهل هجایان اعلی مزاج که بیلای بلادت گرفتار ندبر ما گرفته آرند که فلان
 جز فارس میدان فارسی نیستند و در عبارتهای عربی چندان علوی و علوی نیستند و ابواب

قد
۵۳

معنی هفتم یعنی باز را کشاده داری مراد کشاده داشتن باز آن است که تا آخر
 را سرد نگاه دارند نظیر دیگر

پلیتن شاهی و بسیار بازت بر سر بر
 این مرغ ای ابرو باغ از گویمت بسیار با

از لفظ بسیار هفت معنی درست میخیزد یکم تو پلیتنی از این مرغ که گویمت بسیار با
 یعنی گرانی تو بسیار گویم دوم تو پادشاهی از این مرغ که گویمت بسیار بار دادن تو
 بسیار گویم سیم از برای این مرغ گویمت بسیار بار یعنی بسیار بارنده گویم چهارم از برای
 ابر از این مرغ که گویمت بسیار با پنجم ای باغ از این مرغ که گویمت بسیار بار یعنی بسیار بارنده
 ششم از این مرغ که ترا بسیار بار گویم یعنی نیکو کار گویم هفتم از این مرغ که ترا پلیتن و
 باو شای بسیار گویم یعنی بسیار بار با صفت دیگر باز به محیفی غریب صحیفه فصاحت
 بسیار استم در او ایل لفظی صحف کردند چنانکه هر دو پیارسی یا عبری در تصحیف آمدی
 و از او در صفحه که نگاشتندی هنر نیاشسته مگر در مقام جمعی که هم سطر داری آمده است
 و مولانا بهار الدین بخاری نیز همین مقدار حکایت نوشت که خدیجه ای ما سجد پیارسی صحف
 چنان باشد که خدمتی با سجد این لطیفه را لطیف طبعان تحفه مجالس و محافل رخسند
 تابنده را نیز درین داعیه اقتار و باعث من فاست این مصحف که بیت یک طرف
 همه عبارت عربی و دوم طرف جمله فارسی است در قلم آه مثال اینست
 عربی ز تو ای در جنگی تخت و آری در است بزم جان و شاه و فارسی تو آری مرد
 نیشی تخت داری دایست برده نهالی و شامی تو که رساله مصحف رساله دیگر

اورا غلطی باشد آن از کندی کلید خاطر او بود که ابواب بر بست بغایت معلق و محکم است و آنکه درآمدن دیرون شد این مصرعها در یافته است بروی بغایت کشاده است
 نظیر اینست از لفظ باز و از چهار معنی درست میخیزد و بر لفظ سر میباید استاد -

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
معنی اول - یعنی باز را در شکار داری -	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
معنی دوم یعنی کشاده داری باز را -	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
معنی سیوم یعنی اگر چه باز در ریش در شکار -	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
معنی چهارم یعنی اگر تو باز داری مراد آنکه باز داده باشی -	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
اما از لفظ مجموع سر باز داری سه معنی دیگر میخیزد بر لفظ گران میباید استاد معنی پنجم یعنی اگر تو سر باز داری در شکار -	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
معنی ششم یعنی اگر مراد	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
------------------------------------	--

تواند بشت بنده خسرد در کارگاه کلک یک جزو ازین بار یکسها بریافت تا
 جوهری کرد این جزو منقش نگردد اگر نه هر که کلمه را بر هم کرده توانستی زد در حق خود را
 ازین کسوی چون کردی این رساله در ترسل مکتوبست و کیفیت تمام هم در دیباچه
 این رساله هم انجا تحریر افتاده از آن سبب که تطویل انجا مدانجا نیاید اما این دو بیت
 از بر اے نظیر آورده شد عربی و پارسی

بجاری با داری شاخ ناری	روداری کباری : داری
بمائی خانه داری با بجا کن	هواداری و نادانی رها کن

صفت دیگر پیش ازین شعر که مشاطه اشعار است و صفت ابهام موی چندین گمانی
 که دو بار یکی حاصل شدی بنده بکلک نیز نیز موی معنی را چنان بشکافت که از یک
 هفت بار یکی حاصل شد اگر چه پیران از طرف محاسن موی بوده اند من گوشه نمیکرم از
 طرازی من بیشتر از آنست که ان پی این چهار پنج موی زیادت بزنج در مانده ام انصاف
 که در شب منظم سو دوا به ازین موی نتوان شکافت اینهمه که موی در موی بانگ زدوی
 کرده ام دلی زیر گلیم بود اما خلاصه سخن اینست که اگر پیش ازین صورت ابهام را بدو
 وجه جلوه کردندی که هر که بدیدی متحیر گشتی طبع خسرو ابهامی وضع کرد موجه تر از آئینه
 زیرا که در آینه از یک صورت یک خیال پیش در نظر نیاید اما این آئینه است
 که اگر یکی روی نهی هفت خیال درست و روشن روی نماید و این ابهام را -
 ابهام ذوالوجه نام کردم بیننده میباید که گردیت نیکو نگردد و اگر در نیاید

ظاهر معنی آنست که چشمه را مای کردن ساحری باشد اما معنی از روی معنی
 عین چشمه است و لون مای هر گاه که در لفظ عجم عین را لون کنند بجم شود این طریق
 بنده اختصا دارد خداست تو این معیار از تعجیب که در ولان بی انصاف نگاه دارد
 آیین صفت تشبیهات تو بسیار است این مجمل جمله را تحمل نتوانند کرد اما
 ماد و سده نظیر از براسه یاد کردن کرد که در شد یکی ساق را بمای همین که نظیر آن است

ز انظار دو مای ساق تو صد چشم	بزیر بودم دارم چو دام مای گیر
------------------------------	-------------------------------

دوم تشبیه خزه است بقناره معلاق قصاب نظیر اینست ه

مشرابی کز دل آویزت	کز باسه دکان قصاب است
--------------------	-----------------------

در سیوم تشبیه رفتار مستوق است بر قناره که بوتر که در نشاط باشد پیش ازین
 بر رفتار کبک تشبیه کرده اند اما خود هم منصف باش که کدام بهتر است این بیت
 اند برای نمودار نمونه کردم صفت دیگر

نفسه خرامش آن نازنین به عیاری	کبوتری بنشاط آمد است پنداری
-------------------------------	-----------------------------

صفت دیگر ابهامی وضع کرده ام که از یک وجه صورت عالی بعبری خوب
 و کشاد در بسته جمال نماید و از یک جهت دیگر مقال بقاری امر بنظر و مر بوط در
 بیان آمد پیش از من که شهبود شیرازی و پارسیم با دپایه سخن را کسی این ریاضت
 نداده بود که یک یک هم در عرب رسد هم در عجم حقیقت است که کسی درین
 شریعت شروع نتواند کرد و سخنور مگر خون دل را آب کند تا یک مسطری ازین

شک از سر زلف او گرفتم بیشک	تا در خد بخيال تو یک مو دیدم
<p>هر گاه که از شک شک برود میماند و از خد خد برود یعنی لفظ خد ماند و موم میان حد آید محمود شود و مشک بیشک یعنی میم مجرد اول آمده است پس محمود بخیزد و و بنده را نیز مثل این معاب یار است یکی از جهت نظیر نیست</p>	
دی کرد خط سبز تو میگرد دیدم	نام تو همی گفت میباشتم دیدم
از خط تو در میان موره دیدم	باریک نموده بگیرد امیندم
<p>این هم بر مثل اول است و نام مهر و بیرون می آید این طرز استاد بود اما طریقی که و نوع بنده است است که بتی بنفس خویش در مایع و یاد غزل و یا صفت کسی یا بمعنی دیگر تمام باشد کسی خیال نبرد که در زیر این خیال دیگر است اما چون بگاو ند یعنی لفظ که فارسی است عربی گفته یا عربی باشد پارسی گفته نامی بخیزد چنانکه صورت معنی ملتوی نگردد مثال</p>	
نام بت من که بت همچون ز سار	گر در یابی نزد و هست در نی داد
شمشیر زبان روان کن اندر تیزی	پس بر سر زرد مغز را بین بکاو
<p>مغز اگر بنده بان تیزی بر تیغ شود در در اگر تیزی بیند لیس شود پس مخلص در دست مثال دیگر</p>	
ای از قلم تو کرده نه چرخ کهن	پیدا بجسم چشمه شیرین سخن
تمام تو به سخن شود از سحر گری	آن چشمه که هست در عجم باهی کن

درجوه جمال نگر اب نماند	کان بنزه که زیر آب بودی پیوست
-------------------------	-------------------------------

سر بیرون کرد

سخنوران مقدم را صنعتی هست که لب بر لب نرسد اما درین مقام تو سن طبع عالی دارد که بشر حدی بی خانه بخانه جولان تواند نمود اما بنده از فضل صانع بیگام و زبان صنعتی انگیزه است که بیگام و زبان سخن توان گفت و این رباعی که لبالب بیان معنی است

دور و هیچ زبانی را جگه سخن نه بر سبیل تمثیل آورده شده بر باعی امینت

موسه ما به بوکے ما بو یا به	بی او موسیم موسه دیم ماوے به
مایم می و آن مه ما با ما	ما با مه ما و ما با ما به

صفت دیگر صنعت معما پیش ازین جمله حساب جل بودی یا نوعی دیگر در تصحیف و مغلوب اغلاقی می انگیزند چنانکه هر چه معما نمودی و معنی زاید کم بودی و نام آن معما دشوار بیرون آمدی اما هیچکس درین صنعت چنان نام بیرون نبرد که مولانا بهاء الدین بخاری زیر آن معمائی انگیزت که نام گم شده سخنواران را روشن کرد نه سماعی که مردم چشم پیش گر برد و بر سر حرف برسد و هیچ سر نیاید بنده تیر پیروی او میکرد تا یک روشنی دیگر روی نمود اگر چه طرز عمامه سر آمده آن بزرگ از ناپکیها بسیار طراز دارد اما نکته کلاه این ترک هم بهی می ارزد و طراز او آنست که بیت در نفس خود از روی ظاهر معنی و بر بست تمام باشد و ضمناً از بعضی لفظ بر سبیل بهام حرفی چند بیرون آید که نام دوستی تخنیر و چنانکه این رباعی از آن است

که حرفی بر سبیل تجنیس از لفظی بیرون می آید چنانکه پیشین شین درست سه حرفی همگی
 و از لفظ پسین سین تمام و از لفظ کلام لام کامل و از لفظ مجنون نون بی نقصان
 و نام این صنعت موشخی مشرح است از جهت نظیر این صنعت را اینجا هم بر سبیل موشخ
 مشرح باز نموده شد و مضمون موشخ چون ترکیب کند اینست که این موشخ را موشخ
 مشرح نامست موشخ اینست در صفت موشخ استادان سوائف ایام نقشبند که تا
 اکنون کرده از لطف عمیم ایشان شربت ددا و شراب نوشین ماست بنده آنرا
 شرحی دیگر می تهر می کنند مخالف دزمیم که هر کس و او نار و گوید نشین
 و این موشخی را که از صمیم سینه من است به بین که از شعرا پیشین باری چنین
 موشخی که حرفش در بیت مکنون ندید خدای سلف سوائف که در خاک ^{پریشید} دزمیم
 کشته اند و لمخی دم و اسپین از ایشان نرزمه رحمتی کند صفت دیگر اینست
 بیت بی مستزاد استادان باضی چنان می آراستند که بیت بی مستزاد در نفس
 خویش تمام میبودی چنانکه مستزاد اگر بودی دیان بودی معنی بیت موقوف آن
 بودی و درین صورت مستزاد مهمل می نمود انا بنده این صفت مشرادر حامل
 موقوف انگنخت چنانکه بیت موقوف باشد و مستزاد حامل و تا ازین صورتی نزاید
 از و معنی بیرون نیاید یعنی بیت مستزاد تمام نشود بیت مستزاد اینست

از ماده چشم خویش هر عاشق مست

تا خط معتبر از رخت بیرون جبت

رخ گلگون کرد

است حامل موقوفی که جمله طبایع حامله تا ای مدت از زادون مثل آن عقیمه بوده اند و
 بعد ازین همه نظری جمیل فحول شعر حاصل شوند و اهل تذکیر زه بنهند شکل بیت چنانست که
 هر مصراعی حامل و موقوف با مصراع دیگر هست تا سیوم مصراع و در چهارم مصراع
 معنی چنان موقوف داشته که نازاده سخن گوید رباعی اینست سه

در حسن کسے ترا نماند آلا	خورشید که هر صبح برین آید تا
خدمت کند و پائے تو بوسد آما	بینی تو بوسد او چو پا بوسد تا

صنعت دیگر در صفت اشتقاق

گویندگان بیش بیش از دو لفظ ترکیب نکرده اند زیرا که ترتیب معنی زاید از
 دو لفظ تا غایت سه دشوار است من بنده از آنجا که حدت بزانی تیغ زبان من
 است قطعه تقطیع کرده ام که زبان جواب نجاعلی القطع بریده است این روی که
 در هر بیت مصراع آخر تمام از یک جنس لفظ بر سبیل صنعت اشتقاق معنوی بی
 تکلیف ربط یافته است چنانکه حرفی زاید بر اسم در آن فعل نمی تواند کرد و قطعه

یکه چون خنگ تو جولان در گرفت	کرد کرد اگر در گردون کرد کرد
پس که خلق از تو بسر با برد برد	برد برد برد برد برد برد
چون دور دور در خصمت خور گرفت	درد درد درد درد درد درد

موشی که در پاشان پیش پاشان پیش چند چیده سخن را بسته اند حرفی بچی بوده است
 چنانکه الف و نقش سه حرفت بر سبیل یکی گرفت بنده موشی وضع کرده است

هم تمثیل آن در دیباچه تحفه الصغیر کرده ام و ذکر تخلص نوز که وضع هست و چندین
 صنعتها که دیگر هم در دیباچه وسط الجوده مذکور شد تکرار نمیکنم مگر بعضی ابیات که بفرود
 بر اے بیان وضع منی خواهد افتاد اما موضوعاتی که خاص درین دفتر است باطلاق
 آنرا در قیاس ^{نسخه} کنم که اینجا رقم کنم اگر اصحاب وادین بیعاطی نکند و اگر قلم جفا بر ^{سفتنه}
 انصاف کشند خود چون قلم سر بخاده ایم ^س جت القلم بما هو کابین

بر اے تو عرض میکنم موضوعات	ای خواجہ عنایت کن دامضافر اے
----------------------------	------------------------------

بیان صنعتها که موضوع بنده خسرو است یکی از صنعتها ر بنده
 این صنعت که ردیف المعینین نام دارد دکان داران سخن پیش ازین ردیف را
 بیک معنی پسند کرده و پسند کرده بنده در ردیف نیز تصرفی بفرموده که ردیف را
 معنی فرود نباشد بلکه الهامی بخیزد نظیر اینست

هر چه بر سر رسد نگو که در چه چون گرس نیزت کند سیرغ را پر کم	هر چه باید ز حق نگو باید پر چون طوطی گلگست شود طاووس جان کز
--	--

صفت دیگر پیش ازین عقد کننده گان امهات تصاید را زاده الله طریقیم حاصل موقوف
 چنان بوده است که در مصراع اولاً اراد منی موقوف میداشتند و مصراع فرود را حاصل
 گردانیده نتیجه معانی تمام از مصراع نهته متوال میشد چون سخن از سخن نماید نقطه نقطه
 که از قلم کاتب در بطن کاغذ چکیده است و بر کمال بلاغت مثل شد اگر چه مایه بر طبع
 بوقت دفع رحمتی بوده است اما بسین که چه ولای غریب و مرغوب در وجود آمده

ذکر رباعیات و مقطعات قطع کرده که چندین عرصه ندارد که نظیر آن عرض افتد اما در نثر
 مقالات تیغ و قلم را صرفه غریب نگه داشته ام نه زبان تیغ را بر قلم کامکار گردانیده ام
 و نه زبان قلم را بر تیغ فرمان گذار هر دو سوسه را سوسی داشته ام تا هر که اقوتی هست کیجا بیاید
 جهان و هدانا بر شرطی که از لطایف من القاطه نکند و لیکن در گمان من یقین است که
 جز من دیگر بر این مجال مجال است ^{چیدن ۱۲} ه

<p>بردی تیغ من ای خصم تا برون نمانی</p>	<p>که ناگهان سحر او بار خود قلم بینی</p>
<p>اینهمه که در قلم آمد تو قیعات دیوان انشا و بود اما موضوعات دیوان نکر که چه نقد با در خزانة واجب الوجود باقی داشته ام که همه اینجا وضع میشود و اضع صنعت در شعر چنانست که در شرع صاحب مذموب و مصنف که صنعت و اضع را استعمال کند چنانست که در فقه قضیه چنانکه فقیه محتاج است بصنعت و اضع پس شاعر عالم باشد و اضع صنعت مجتهد در منشی سخن مقتدی باشد و اضع مفتی اگر بر زنده گان سودا که زنده گان جاویدند چندین صنعت پخته را لقمه نگرند می ریزه چینیانرا چندین صلا لغمت از کجا بودی ه</p>	

<p>مرا این لقمه کاندردمان است</p>	<p>جو اغردی ز خوان دیگرانست</p>
<p>القصه هر چه قضیه تصنیف بود مقدمه مقدمه در بالا محمول خند و موهوع را باش و بین که چه نتیجه میزاید اینهمه وضعی میگویم که ملک حضرت و این کیفیت کم شنیده باشی و چون ذکر بعضی وضعها چنانکه سرهای داستان در کتاب نظم و کتابه بر سر شعر</p>	

در گوشه های این کتاب بسیار قصیده اهم است هر سخن که بلندتر گویند نشنود و از دفتر خود بجواب کسی التفات ننماید چنانکه از قصاید مطول شعر سحر العبر جواب سنائی که در یک سایل است و هزار جوابی بیک موج فرد بر در که هیچ جا بر نیاید مطلع آن نیست ه

باش تا پرده براندازد جهان از روی کار	واچند آتش کرده خدات گردد در آشکار
--------------------------------------	-----------------------------------

و مثل این بسیار است اما از هر نوعی یکان بیت منظور نظر می تیان گردانیده شد و از تشبیهات قصیده عید که در صفت هلال همه تشبیهات باریک و نوا نیکخته شده است با آنکه هیچ چیز از چندین تشبیه نکرده اند که ماه نور امعهد اینچ کهن نیامده است مطلع نیست ه

هلال عید نگر چون جمال شاهد چین +	بسی نقاب تنگ جمله خیال چنین
----------------------------------	-----------------------------

مثل این قصاید تشبیه اهم بسیار است اما اینجا یادرت از این احتمال نکنند و از ترجیعات ترجیع لغت اهم است و مجیب صامت مطلع نیست ه

ای دل جان نده نیزوره سوجان طلب	درفس اهل درد مایه درمان طلب
--------------------------------	-----------------------------

ازین از غزلها و ترسیار است که لب بر آب و ماثر خشک گردانند اما نموداری از آن نمودم برای آنکه غزل هفت بیت باشد و یا نه میدانم که هر که هفت و نهی تواند کرد با من که شاه سختم که شمه عدسان پیش خواهد آورد در معرض معارفه و مواجبه خواهد داشت

پس آن بهتر که از افسوس افسوس	نگه دار ایم خود را نام و ناموس
------------------------------	--------------------------------

از هر که جواب آن غزلها جواب طلب کنند خشک آرد و از مثنویات قرآن التعلیل که اوصاف بر آن صفت هیچ و صافند پیش ازین گفته است و ز بعد ازین گوید

لطیفه مجامع عالمیانت اگر چه ترا از آنجا که لشکرت گشت است این جمع بیکر نزدیکتر مینماید
 ولیکن چون از عالم وحدانیت مجعشت ناعند المثلکسر قلوبهم بانست صحیح است
 که این جمع جمع سلامت است و چون شربی الحلاوة فی الطعام کاملح فی الطعام
 دارد و نمکی است که بروی جاس انگشت نهادن نیست هر آینه که تاخوان چرخ
 بر سر چهار پایه عناصر قایم باشد این نمک انگشت سائی اهل فوق خواهد بود آنکه
 آدمی است از برای لذت خواهد خورد و آنکه ستور است براسه درد شکم فی الجمله
 هر که این نمک چشید حق نمک من بروی متوجه شد که اگر پلید زبانی زبان گیرد
 نمک گنده کرده باشد

اگر کسی نمک تلخ توهمی نخورد	تو باری از نمک من خوری حرام مکن
نگاه کن که چه سخته است لقمه سختم	تو خام خورد ز سخته های سرد خام مکن

بعد از آن که مراتب ترتیب مرتب گردانیدیم و جایزه جواز دوستان و انا یان
 حاصل شد این دیباچه آراسته را راست کردم و کیفیت کفایتی که درین کتاب
 بر کتابت رفته است آنچه غفی و مخفی بود رشمی در شرح آوردم اگر چه کاملان گفته اند
 که فی الطعام نائل و اول کم میل و الکتار کحاطب اللیل اما آنچه در دل خار خار میکرد
 بخون غلام است که با کفت و دلاب مطلب بگند ذلاب بمجره ایبه
 اگر فریاد بود و اگر سفیدان نگو استم که در کانون سینه نگاه دارم بضرورت بیرون
 آوردم تا به نغمه گرم دارم

تا خار کش تو نیم سینه عطاردیم	خود از نبود منو سینهش ازیم
-------------------------------	----------------------------

شکین هیچ گاه روی خطا ندیده عالی که آن محذرات روی پوشیده را از حمله مخلوقات
 پیش همت در جلوه آوردم عطار و دراکه ماه از شرف علم و فضل بر سر خود جائے
 داده بود از دل فلک یفتاد و لب گسست پیش کاتب آمد که من تیر شکسته ام مرا
 قلم کن من نیز تیر چرخ بتیزی طبع روانی قلم کردم دکلاک من که سهم الغیب است
 پوست از غزاله فلک باز کرد تا ورق مراد ساختم زحل که سپاهی بسیار او در
 قلم نیاید شیشه سهفتین نگون داشته بود لیکن چیز آن شخص در محیره کاتب قطره
 در مخی خورد هر بار که سخن فروشی میکردم شستی بنظر خریداری در من میدید و
 در سیاره زهره دستکی هر قلم میکرد ماه سریع السیر در چرخ میگشت روز و شب تقویم
 خویش را بخون ل جداول میکردم تا بعد دو هفته این ماه چهارده را که غزه کمالش
 میخوانند بار اشگی تمام بر آوردم سه

<p>نه است این که خورد شید است پر نور شمس یلوح النور بی اشارت ما</p>	<p>نیامیزد چه گویم چشم بد دور تخطف الابصار من الوار با</p>
--	---

حالی که این کاغذهاست شکر پیچ را شیرازه ربل بر لبستم و این حلوا بی دودماندود
 که از شکر قلم ساخته بودم طبقه دوستان مومن دل را که چاشنی المؤمن خلوصی داشت
 اندر بر طبقه دایم چون سماع قول بنده در ایشان حال شد و هر بیتی شوری دور
 هر مصرععی سوزی پیدا آید بنده را که گوینده این همه همت بسیار تحسین فرمودند
 و گفتند که جمعی که بساخته جامع لطایف عالمیا است و این مجموعه که نوپرداخته

بیاض کن بعد از آن منشاءه پشمینه که نسبت شده است بدان چون پس
 معاظله در البسط بر آن بنده بعد آن چنانچه روی تخفه الصغر و وسط الحیوة را بحاجت
 دیباچه مزین گردانیده جمال غره را نیز بدیناچه کمال بیارائی و انگاه بقدر قدرت فکر
 خویش منقح و منفاکن و در نظر با یک میان که از عین عناد تقیبه نیارند بداره هر که که
 این همه شرط و درین سطور سجا آوردی بعد آن اگر صدیقی صادق را برغبتی بصدق
 نه بقصد بینی اگر نسخه بدی تودانی

مرانه لبس که زیبا بود بندش	نه در دل بلکه در جان رفت و نشست
<p>چون روز دیگر که شمس که در سواد فرد شده بود سر بر آورده حسن مطلع خویش بر آفاق عرضه کرد و در اثر گرم گشت و در سخن آمد و شهاب که همه شب کلاک ممد و سریع التیسر را بدیوان دوخانی میراند چون مطلع شمس بیدار از انجمن ناپیدا گشت و ابر صبح گاه است که در نثر در رخسار سیت ترصیعات که پر فلکی را بود محجوبش گردانید و ناسید که سعدی خورد دست در ول شب گلستان آراسته مرد را بزنگی سپرده بود همان زبان که رنگی کنج بیرون میرخت در مقام خفی متواری شد</p>	

هنان شد شب که همچون طبع جاہل بود ظلمانی	سواد آسمان چون عقل دانا گشت نورانی
<p>حاصل با ندادن که خورشید اسدی سواد مظلم شبانه را بیاض فرمود بنده خسر و که هر شعله از آتش طبع او عنصر لیسیت خریطه سخن را سر رشته باز گرد و سواد او را خون تراز نازده از فر بیرون ریخت الحق آن خریطه نافه بود از آهو بریده و آن معلود است منشاءه</p>	

کَا النُّورُ فِي السَّوَادِ اوست چون لعظه بنظر بصیرت لمخوط گردانید پرسید که در کدام
 بحر فرو شده گفتم در بحری که قطره ازان در سیت دهر در می ازان گردابی
 جواب داد که لالی منقوم تو بسیار بر ما گرد آمده است هیچ سر رشته پیدانه آنرا
 باری در جی درج کن یا در خزانه خزان انگاه به خواهی دیگر فرو شو

مبصر نا یافته چه یافت | کم کن باری آنچه یافت

گفتم ای خازن کنج من خراب گفت از آن ایات بسیار آید تا مصر اعی نکشائی
 که در آید و غارت کنند چون تو امین کنجی نکاهد شتی بکن و سخن را پاس دار و
 حاضر باش که چیزه ازان نفایس سفاین غایب کنی

سواوسن که مغرب چو شام نام گرفت ^{جمع سفینه} نزول او بهم شرق و جبه چاشت بکن
 نگاه دار او آنچه بد است ^{آن} نکه ندارد لیکن نگاه داشت بکن

زبان چون شکر بیاض بکشد گفت خسرو همه وقت آب در شهر و در حیات
 نباشد که داند که این روزگار نشاد پر پیشه چند کوه کن را اول بجای آب شیر خون

ریخته چندین نوا با باریدی که هر یکی کنج باد آور و دشار و وان مر و اید است
 داری پیش ازان که این طاق کسری کش که بنزد بر است کمین شیر و به

بکشد بهرام چوبین قلم را بگیرد کار فرمائے دیگر شیرین خود را بر بشد نیز سودا
 سوار کن و در میدان گلگون بجولان در آید تا به پیش ساند سه نگر بما ندرین

نام خسرو سکین چنانکه نام نظامی ز خسرو شیرین اول سواد اتے که بر من است
^{جمع شهره و نام شهره}

شود و سیاه روی تو بر عالمی روشن گردد و نظم

جمع شده جمله فلک منزلان | انجمنی گشته ز روشن دلان

در آفتاب چون نوروز که بهار عالم افروز بود منکد بلبل بحر خیز به بهار سودا ام
و در گلشت هر سودا کلک خویش شب خیزها کرده نسیم صبح گاهه فکرت
را در شامه و باغ درودی میدادم از شجره طیبه سخن که کلو از من شیره نوار
قریان اوست میوه جانی و نبات خانی بر میچیدم و این گلدرسته نامی را که پرورده

و بر آورده بهار جوانی است آری **ربیع العمر ایام الشباب** +

چون دفتر گل بردست کرده ورق ورق میگردد و اندیم و دلم باغ میشد گاه بانشار
چون مرغان گلستان آواز را از تیزها خراشیده بیرون میدادم و گاه بانشار

آزاد بر کلک دریا موج در آید از برگلستان او باق فرود میریختم بهر باره که سخن بلند
میگردم فلک دولابی را دهن پر آب میشد و از دقیقه های که از زبان کند سخن

و پنجه بیرون میریختم سر فلک رجوع میگشت در انشا در این انشا در آوردم
علاء الدین علی شاه کاتب رفعة الله **مکام علیت** که علی ابوطالب کرم الله وجهه گوئی

تول علیکم **حسن الخط فانه بین الرزق** در باب قلم او اقتراح فرموده است
و این ابواب سخنة بر در او درست کرده و از سلسله خط او در دیوانگی زده آن

مردم دیده که در سودا و بیاض این منقله است **بین اندر علییه** از راه مروی در
خانه من چون نوز در چشم خانه در آمده و مرا از مروی او چشم روشن شد در معنی
بدر چشم ۱۲
تو شوی بیست و سه
در دهنی خدا ۱۲

دو شرط سطرى چند توانم که آزادانه مواخذہ تحریر کنم پس خود ہم اینک حکم حال خود
 شدم و حکم کردم که سند استادی نیم تمام دارم که اگر استادان بنده خسرو را در
 استادی ہم تمام گیرند تمام باشم

ندیم از انصاف خویش اینجا تمام ناتمام ناتمام ناتمام

در باعث تصنیف این دیباچه

شبی بهنگام شام که از رقی گوز پشت از صد هزار سپاه ضیائی و سر اچی الجمنی
 کرده بود و سوادات خویش را پیش ایشان از خریطه اطلس فروریخته و جوانه منظوم
 دقیق را بصنعت ترصع در بحر بسیط بر کاغذ شامی تخم نجم بیرون میدار و چون
 صفتی ذوی الوهمین موشح کرده بود بنات العرش اشتیاقی ساخته و دریا نموده
 پیرداخته و خورشید که جوهری نذر کرد هر روز پس کوه جلی میگردد در تخته خاک فرو شده
 ریزد زنجیتی میگردد مشتری که سعود سعد است بانترش خوش افتاده بود و طران
 که با بحر باشنائی تمام دارد شعری شامی را بلند گرداند و شعری کمانی را بگوشتها و
 روشندان بالا میرساند و ماه که هم حالست و هم کمال خیالی با یک و بلند و نواز
 بود در آن تخمیل سزگون مانده با ذنب که طبع بگرشتمه ابر و اشارت میکرد که مواخذ
 توانی کرد ذنب جواب میداد که این ساعت بکمال نقصانی چه در بند گاهش
 تو باشم نژاد و هفت مہلت است تا شبها بیدار داری و در روز روز و رقیقها
 خود بیغزلے پران بکمال رسی انگاه بر تو گرفت آرم چنانکه جهان بر تو تار یک

مستعرف و معترفم که از لاف استادی قرعه بر فال نتوانم غلطانید ماند و در شرط
 دیگر اول آنکه اسالیب سخن بر شعرا شعر باشد نه بر صفت صوفیان مذکران
 در معنی بیش سخن دانان از دانی و قاصی قصه در فتانی ابر نیسان قلم خویش
 بی آنکه خیانتی در میان حامل شود فرو نتوانم رنجیت که مفرح حرفم معجون خلاصه
 شاعری است نه تخلیط مذکران در و شها صوفیان و دوم شرایط استادوی
 آن بود که خیام سخن را پیوند کهنه و نواز نواز مردمان نباشند درین پرده نیز
 خوش تر توانم گستره و قالی سخن را توانم افکند که رشته تابی از کتابه کسی نکشیده ام
 و در نقش خود در دوز نکرده از بر اے آنکه اگر ناگاه سر رشته بیرون افتد
 پرده در دیده کی باشد خواه به سوزنی باز کشایند به بنید حتی یقین لکم الخیط
 الأبیض من الخیط الأسود کسکه چون سوزنی و خیام اطناب خیام سخن بطنابی
 تواند داد که بجهله او ناد عالم برسد و چندین خزننده سواد را که خود مقصودات فی
 انخیام گوئی در شان ایشان است از پرده دل بیرون تواندن آورده چه محتاج
 است که از پیوند هاء مردمان دهنه دوز که جز درون خانه خود نصب نتواند کرد

پادشاه هم عالمی در ظل شاد روان بن گا و پشت دیگران کی پیش چشم آید مرا

حاصل از چهار شرط و استادی در دو شرط اقرار کردم که استقراری ندارم در آن
 مقال استقلال نه یکی مالک ملک طراز ندادم دوم از خط خطا و خلاص ندارم
 آمار دو شرط دیگر یکی سیاق سخن بر نسق شعر اوم عدم انتحال بجهله اند که درین
 کلامی نسبت بخود کردن ۱۷

دآنچه شعر تخلص و خلاصه خیالست که از پرده دل بیرون داده ام بتبع طبع
 مرضی بضم و کمالست و آن سیلی است چون آب که در صفا و روانی خیال
 انگیز و جان آویز است و آنچه مثنوی و غزل روان کرده ام آن اقتباس
 طبایع نظامی و سجدیست و آن حبسی است چون باد که در لطافت و تری از آن
 لطیف تر است و آنچه مقطعات و رباعیات و معما و لغز است غباری آن
 وجود من خاکبست و آن معجونی است چون خاک که چندین لطایف در آن
 افتاده است و کیفیت گشته

آری آری خاک گردد | هر چه در خاک اوستد

حاصل از چهار طبع چنین شجره نامی بر آورده ام بار خدای شمره قبول بخشد
 انشاء الله الباری اما اثر بنده طبیعت خامه است که با پیچ عنصری اینست
 نذار دو خاص خلاصه جوهر هست و اصحاب نخیل را نیکو معلوم مراد از چندین
 بیان اینست که بنده را از آن چهار شرط استادی که گفته شد اول شرطی که
 ملک طرز است بر حکم ماجرای که در مجرای قلم جریان یافت که چندین اسناد
 متابع کلمات بوده ام

چون پس در طرز هر سوادم | پس شاگردم و نه اوستادم +

و شرط دوم آنکه در نافه اسواد بوی خطا نباشد از آن نیز فهم نتوانم زد که نظم
 بنده اگر چه پیشتر روانست اما جا بسجا در غزل و نثر لغزینی بهم هست درین شرط

طریق عبارت سنتی را متبع کند و هر لفظی معنی که در عبارت او ستاونه بیند
 نمونه بر چنین این شاگرد عبارتست و سیوم شاگرد عبارت است و آن چنان
 باشد که یکی را همت در انگیخت قاصر افتد و هوشش در تصنیف غالب
 هر با بیات استاد لقب میزند او را در خرابه خودی آرد و قطره خونی را که از
 دل دانای برون افتاده است بگرگوشه خود میسازد و دم بر روی افشاند یقین
 است که شاگرد سخن استاد است اما شاگرد غارتگر این را شاگرد غارت گویند
 خدایتعالی از شر چنین بی شرمان که همه تن شرم بے پایان اند گویند و شنونده
 را نگاهدارد آمین ۵

بر روی صفحه گواهی می دهد سخنست

چسود عریده چون از ضمیر درود

بنده خسرو که اشادی را استادی و شاگرد ذکر کرد تا اهل یقین را گمانی نرود
 که این خیال براسه آرزوست که خویش را راجح گرداند و خارج دیگری شود
 خارج این در ذهن مرادی داخل و آن اینست که دانایان بدانند که بنده ^{حج گشته}
 درین کار از پرتو نظر او لا ابصار بصیرتی هست اما اسم استادی آن حرف برین
 شکسته نیامد زیرا که ازین چهار شرط استادی که ذکر آن در بالا مذکور است
 بعضی در وجود بنده موجود نیست ازین روی که شجره سخن بنده شعب بسیار و
 و از چهار طبع نشو و نما یافته است باری اول هر چه در مواضع مواضع حکم گفته ام
 حکم آن متابع طبیعت سنائی و خانیست و آن طریق چون آتش که سیل بعلو دارد

مکار را چه خواهند بعد ازین بنشته خواهد شد آن مُنکر مُنکر خود ازین
کار انکار کند اما نیک در آنست که تمیز و تیلن در دست دیگر آنست نه
در دست او ۵

چو دانا هست در عالم اگر منکر شود گوشتو	چیز مخولی کند ز وی یا طرز کسی گیرد
--	------------------------------------

الغون نباید دانست که در هر که از شعر چهار شرط موجود باشد او نزدیک
دور میان استاد مطلق بود اول آنکه علم سخن بر طریقی نصب کند که بد به آن
باو بگیرد گوش زنده دوم آنکه در عین معانی روشش آب سخنش بگذرد بت
وسلاست بر پنج شعر باشد نه بر نظم ذکران و صوفیان و سیموم آنکه جزو مائے
منقش او از یافت خطا دور بود چهارم آنکه چون خیاطان خیلن از پر کاله
مردمان قبا سے هزار پیوندی تقطیع نکند ۵

این چار شرط استادی و ادبست	چوب شرط استادی کویزین هر که هست
----------------------------	---------------------------------

و شاگرد در شعر بر سه نوع است شاگرد اشارت و شاگرد عبارت و شاگرد
فأرت اول شاگرد اشارتست و آن چنان باشد که اگر مبتدی را در
خطائے افتد یاد در معنی فساد میبخیزد و در نظر استادی بنیامیدارد
صلاح و فساد آزامی میند و باصلاح آن اشارت میکند که اینجا چنین بنده
و اینجا چنان کشتائی تا آن مبتدی از اشارت او بر غوامض آن کار مطلع شود
این شاگرد اشارتست و دوم شاگرد عبارتست و آنچه چنان باشد که مبتدی

باختصاص پیدا کرد و پیش روی پیش رفتگان و دنباله دومی پس مانده گان
 کار سے پیش برد و نقش خود را در طرز دیگران دوز چون خیالش در تخریر
 استادانه باشد و در دل سوخته داغ دوزی تواند کرد و در اینزا استاد گیرند اما نیم تمام
 زیرا که چون متابع طرز غیر است بضرورت اگر شاگرد تعلیم و تعلم نیست شاگرد
 طرز هست پس استاد آنکس باشد که صاحب طرز است و متابع طرز شاگرد
 بود و اگر آن مجبورانه طرز مجدد دست دهد و نه متابعت استاد را پای دارد
 در حال سیوم ماند و بغیری و غارتگری مغتر بشد و از اختراع با احتمال دل بخا دو
 ریخته مردمان چیدن و انگیزه دیگران دزدیدن گرفت پس او را مجال و محل
 آن نباشد که نام استادی سخن را بر زبان راند از سودا می هر که لقمه برده است
 بر حکم این زله ریزه چین خوان او شد و اگر اعتراف بحق نعمت او کرد و بنزدیک
 فحول معانی عدنان ماده ضناد مقبول و اگر از اینجا که سختی دزدان دیده باشد
 چشم وقاحت کشاد و از براسه هنگامه زبان سوزان بوالعجبی و شعبده
 کشیده که التفات خاطر من است درین محل منصفان را بپاید دید که اگر در
 مصنفات او ابداع پخته و اختراع نیکه بسیار است -

جای از بیت معنی تهمت بر یکی یاد دوی پیش نیست عیب نباید کرد باشد که
 اتفاقا باشد و اتفاقا نباشد و اگر غالبش سرقه و منحول است اگر اقرار کند یا نکند
 شاگردیست و دزد مرا استاد مخترع را که منجمع حقیق اوست و ذکر آنکه این
 جرمه نوش شراب

طبع عبرت را و هوس دل فکرت را در هیجان آورد گمان کشتش و تیز گوش را
 در کشتاش اندازه دو گاه از گاه یک اندازه می روان کردن گیرد چنانکه آدازه
 از هر گوشه بگو شهابش میرسد در جائے آدازه را رود و چون چنین شد صورت
 خود را بر تپاشی ^{پند پذیر شدن} نهند پس چون نشانه شدن گرفت اگر بغرض شاعری مشغول شود
 و تیغ زبانش بگوهر فشانی اشتهار یابد و در هر مجلس که نشینند هم نشینان نوخیز
 نواقده آیند و روان خواهند که بخوانند تا گام صدف دهان را در فشان گوشها
 باید گردانید و از تلب رباعی بجنده بیرون باید واد او از دل دو نیم قطع بر زبان
 باید آورد و چون دستش بدین پایه رسید آن چوگان باز میدان گفتگوی از
 سه حال خالی نباشد یا در اعلی حیره طرز سے پیدا کرد که پیش از آن دیگر را
 نبوده باشد چنانکه طرز مجدد و مستثنای و انوری و ظهیر و نظامی است طرز
 خاص و ملکی ملک و روشی روشن نه آنچه چنانکه خاقانی را گویند از بحر و کمال سپاهانی
 از مولانا رضی الدین نیشاپوری و مغربی را از مسعود سعد و با متابعت طرزی
 کند از مقدمان و معاصران و یاد بر بن کشادن بر بستن های دیگر آن شود و نیز
 طبع دراک را کار و باز گو نه کرده عقده های مایه داران سخن برد که اگر آن قابل قایل
 صانع مصنوعات در طرزی مطلق زبانی منطلق بچشید پس کسی را در سخن او
 سخن زسد و در طریق استادی لطایف منظومه و ظریف منشوره او نزدیک
 علماء این فقه متفق باشند و اگر آن طرازنده نظم را در طریق خاصی روشنی

ازین حکایت بی نظیر آنست که فضل فضیلتی لازم ذات و انا با کمال بقا و مال

مستعد نیست فانی و بی وفا

گذاشتند و بمردند گنجها انان	که پهلوی تار و زمرگ جان کنند
-----------------------------	------------------------------

وجود کننده شان خاک خورد و اول گسار	همی خوردند و بران ریش کنده می نهند
------------------------------------	------------------------------------

نهی حیات سخن بیوران که تا محشر	ز خیره هوس خویش را خداوندند
--------------------------------	-----------------------------

این تقریر و تقریب که تحریر افتاد ذکر ذم و مدح و لغنی و اثبات ابیات بود و اکنون

گوش بر بیان دقائق و بنیان حقایق دار تا بدانی که من درین کار چه رنجها

برده ام تا راحتی بدست آورده ام سه

برشته من تو گوئی این بر رسته است	نی خود از گلشن دیگر رسته است
----------------------------------	------------------------------

جمله کلام منظوم که از حریر کاغذ و نیزه خطی قلم تا پرده اطلس علم شده است پایه دار

اول ابجد لفظ است که اطفالان طبیعت را که زبانش از آن چاشنی بکام رسد

و اگر طبیعتش سجد کمال نباشد خود گردا بهام و خیال و غیر آن نتواند که بگردد و هم

باشنای بگری در روانی نظمی فرد شود و مستغرق بماند اگر تفکری مانع و نه فی

عالم دارد و چون مغزلی را انان صاحب طرادتی بر زبان آرد از عیانت

هوس آب در دهان او آید و خواهد که آنچنان دوده از قلم او چکد و چون لعه

سوزان از آن سوخته از سر کلک و دو انگیزی کند آتش طبع و قواد از دهان

آورد باند زدن گیرد و خواهد که آن چراغ معنی و بیت او فروخته شود و پس مری

و خدمت خدم نه خرافات فرخرف و زبانت مموه متبني هر چند سنگ خویش را
 پیش میداشت سیف الدوله تیز تر میشد تا روزی آفتاب طلعت سیف الدوله
 در حمام جا گرم کرد و متبني چون بندي خاص مخصوص عطار دوازده تحت الشعاع
 حضرت سیفی در آمد چون آن دو کوب سمود در آن برج ذو جبین که هم آبی بود
 و هم خاکی بمقابله یکدیگر استقامت نمودند در آن محاوره از هر بابت محاوره بابت
 آنجلس میرفت خوشخانه خالی بود و وقت خلیفه خوش متبني گرما گرم ماجراست که
 داشت فروریخت که هر بار بزرگان بخلاف خلیفه عالم میگردد که رتبت مردم همال
 یکمال است درین حال که هیچ شئی از اشیا در هم دنیا و سببی از اسباب اثبات
 در هم و دنیا بر با جز سیر می نیست متبني همان متبني است با فیضان فضل و اعان
 معانی اما خلیفه را نیز در ستر خویش سیری بساید کرد و الباقی معلوم متبني خلیفه را
 ازین جواب جواب روان نیکو گشت خلیفه را از گرمی خوی لعل روان شد کوی
 که آبی بر سر ریختند و جائے آن بود چنین گویند که متبني در اصل سقا بوده است
 در ماش مشک آدر بر رده آه آب آورد از بر لے ریختن آبی گفت اشیست
 فریبک متبني روانی جواب داد که انسانی قرئبتک خلیفه هم برین یکطرف زمانی
 از مکان جزو تشدید بگذشت و اتفاق سیاست را با اتفاق و بدل بدل فرمود
 پس متبني آنچه پیش از آن گفتی بگفتی باین زمان سیف الدوله میان نیام خفته است
 و گوهر نشانی تیغ زبان متبني همچنان بر رده روزگار باقی مانده مقصود

طفل که خبر بازیچه زنگین چشمش سرخ نشود اگر او را پنج گنج نظامی بدی از آنجمله
 مطبوع او جز صورت نباشد و آن بنا بر آنست که عقلش کمال نیست ضرورت
 از چندان معانی بصورتی چند پندید میکند اما آنرا که عقلی کامل و فضلی شامل
 از او پرسند نه آنچه از او پرسند اگر خرمی نداند که عاقلی چیست
 همان عاقل نمیداند که خزکیست مال خیس را با شعر نیست
 بیزان نباید سنجید زیرا که مال در دست هر که افتاد دست مال او شد و خود را
 در بار او ب است اما شعر دوستی است موافق طبع که جز با سازنده خویش
 سازد و جز نامه نیک نامی پردازنده خود نپزدازد و چرا غیبت که هرگز از باد و هوا
 نبرد و از نفس هیچ تاریک دلی تاریکی نه پذیرد و شمع است که در مجلس روشن شدن
 سر و زنده خود را رخنده دارد و جان نیست تا قیامت صاحب خود را زنده دارد
 وفاداریست که هر کجا رود نام منشی خویش خواند حق گذاریست که گویند و گازا
 بر نام شاعر سجده کنند

قلم جائے سر نجد پر نظم کی بنویسند	سرش باید قلم کردن کہ پیش نظم بنهد سر
میان خلق مشهور است کہ سیف الدولہ نعمہ اللہ بغفرانہ کرات بر مثنوی زبان کشیدی داد را بخراشیدی و مجروح بگردانیدی کہ شاعر را بسبب سنت شعر او بار بار بود و از لکد افلاس سفاکی شکسته دالی ریخته نہ خدمتگاری بر پائے کہ مشرب بی بدو سازند بهترین شرف مردم را مثال و مال است و حشمت حشم	

تقوی ترک این لذت و زلت میگوید هنر شاعر چون خسرو خاک شارع او باد و
 اگر قیسه‌ی است خشک که از بیوری و ستوری بدین زلال زبان تر نمیکنند ازین
 سحر لبالب مست میشود بر حکم قول التکرار فیه انما خزیت آفسار حرک شاعر ^{نقش}
 سانه گوشها اگر نقش را محکم بر بال و نیکوش بران و از برائے لنگیدن در روانی ^{نظم}
 در ترک آن از زبانه زبان گرامر م این داغ ترک بکن که من جهل شیئا عا و اه بسیار
 گادان خران و خران اخیر س پی که مثنوی سفان یعنی لعلسی چند چون سفله کان غره
 باشند و غره غرا سخن را راسته السنه طعن کنید که نقش شعر عین در شتر است و شاعر
 مرکز فرامی اسبابی و فرخی آسانی نباشد و مدام از دور مراد دور و از مفید مقصود ^{موجو}
 بود و ازین فقه بیعلم که فضل المهر محسوب ^{بک} من بر رتبه و دانا داند که این طائفه را نمختی
 بخشیده اند و شریقی چنانیده که اگر در مقابله ان همه عالم را از گنجهار مال مال
 کنند و بدان جهال مجهول و هست هنوز بران بی زبانان خلق جاے حیف باشد
 و اهل سخن ما چندان سبالت با لغه و کماله کماله شکر این نعمت ادا نتوانند کرد
 که ایشانرا فقری مع الفضل داده اند نه مالی مع العجز ^س

در کون خراگر چه پاره دم ز نهی	چون نیک بنگریش همان کون خربود
که هر کجا که سرخ و زردی بپند مشغول و مشغوف آن بانند در جبه دانش چه در	که هر کمال بود او را از براسه طالی که نام آن مال است و آمال نباید بود زیرا که مال در ته کمال است اما مردعی باید که از سر کمال فرو پند مثلا جهال بر مثال اطفال که هر کجا که سرخ و زردی بپند مشغول و مشغوف آن بانند در جبه دانش چه در

کنند هیچ نباشد و اگر نیز ستایشی نویسد مدح نتوان خواند پس چون هجا و مدح
در نثر نیست در صورت جمله کلام را بد باید گفت و گنگ را بر ناطق فضل
باید نهاد تهمت بر نهمت شعر نهادن چه معنی دارد تو هم میدانی که این موضع تهمت

مستم میکنی تو مرا تو همی التَّقْوَاءُ مِنْ مَوْضِعِ التَّهْمِ

بلکه سبب نظم آراینده سبب وجود مدح است پس چون یکی را دشنام کند حسن نظم
آراینده را بان انتظام باشد نه باهمان قبح و شنام زهی شعر که از ایشان گفتن
هم نیکو آید و اگر سخن بسبیل مدح تخلص کند چه گوئی موزون بر یا ناموزون و اگر
شعر را بجهت کذب گویی نهند که راست راست و نادر است راست همان سخنی
که بالا رفته است اینجا نیز نه و در فرودی آید که در سلاک نثر هم همان جوهرهای دروغین
بندک است و بهین که استادان قدیم چه حدیث خوب گفته اند که در هر عبارت
که زور قلبه زد و زنگ زد سخن اگر همه شعر است اگر یک نقطه دروغ در آن افتد چشم
خواننده گان سخن نمایند مگر اینها و خیال شعر که به صورت تزویری که قبح تر از آن صوت
نتوان کرد چون در آن بنی علی العکس بودی هر چه خوبتر بر تو جلوه کند پس چنین است
که هر مس دروغی که در او افتد ز صامت شود هر که تغیر کند نافذ نباشد سه

اینچنین گفت نکور است همان هر که بد گوید بد کوسه بود

و نیز آنکس که از دم شعر دم زند بیاید و بد که درین جوهر سبب قوت ترکیبی دارد و یانه
اگر این بساط ابتدا بساط و بساطی است میان نه بستد یانه گردد از برای تقویت

ای خراسانی تو گرفتار من نشنیده باش تا بر تو رسد این نکته غرار من

لطیفه اینست که ما در زبان همه سخن هست و بچکس را در زبان سخن نیست هر که در لطف لفظا مشکلت همین دیباچه من حجت گرفتار من پس باشد سه

کو بیاد به بین دوم درکش اگر در گون بود قلم درکش

نشد در که زبده این لبن لبگیر است که طبع نیکو طبعان و ملی بر حکم حج عقلی که بالا رفت بد قیاق قالیق است از جمله طبایع جهانیان هر که در این نامه جنگلی

است پیش منش آرتا مهار در پیش کنم که این شتر زوی و کور رفتن نیست بان ای گسته مهار تا که در مجرّه من که آنجور نجیبان رویت بهر زهر بنای که داغ

اِذَا حَانَ الْبَعِيرُ حَامَ خَوْلَ الْبُرْجَانِ تَوَكَّمُ الْكُنُونِ از عرض عوارض بر سر غرض باز رویم بساید است که مذموم در شتر جزوم مدح و میشوم جز قح قح نیست زیرا که مدح

فسو نیست در لب جادوگران که سگی پلید را کسی سازد و دوزخی پلید را کسی قح سخو نیست از زبان آتشین سوزنده گان که لعل را سنگ سازد و عود را خاکستر

اگر چه جو را فرد بالای گویند وجه است زیرا که ملکی را کسوت البیس لباس میکند و ملکی را پلاس لباس بیازد اما درین حال نیز طوائف شعر را انجامی انگشت نتوان

هند و این نواهاست غیب را بگشاید هیچ نتوان کرد زیرا که اگر مدح نیست که یکی را موصوف کند بی دجو آنکه یکی را موصوم گردانند بی بی پس این نوع

نه هم جنبش اشعار است بلکه در جمله گرفتار است چه اگر یکی را به نثر و شام روان

جز به عبارت اورا انهر که موافق است با پارسی هندوستان دیگر هیچ عبارت
 را درستی لفظ نیست زیرا که خراسانی چو راچی میگویند و بعضی کجارا کجو میگویند
 و در کتاب چه نویسنده چمی و کجایی نویسنده کجو و لفظ درست آنست که در
 کتاب آید و ایشانرا مثل این کلمات که در لفظ چیز میگویند که در کتاب خطا
 باشد بسیار است غرض آنهم بسبب طول کوتاه کردن اما گفتار پارسی در
 هندوستان از لب آب سندا تا محیط دانه دریا یک زبان است همچنین
 بزرگ زبانی ما را بنام است اگر سخن فرائح گویم بجای آن دارم

آزاکه زبان چنین دراز است	شاید که سخن سراسر گوید
--------------------------	------------------------

خداوند متعال ابواب در سخن بر ما بگشاده است و این پارسی با پارسی در دست
 زبان هندوی هر صدگرده هر گرهی اصطلاح دیگر است اما پارسی درین
 چهار هزار و اند فرنگ یکمیت و پارسی است که اداسه زبان با نقش کتابت
 موافق مطابق است و چون از اریان با اساغویان نیست که کرده را کرده
 کن و کرده بن گویند و چون سیتانیان که در آخر لفظ همین لازم دارند چنانکه
 گفته بین در فته بین هی همه بالاییان که پرسیدند از علماء و فضیله عوام و اوباش
 پارسی دلی را تصاف دادند و اهل دلی سخن ایشانرا با سته از زبان گرفتند
 و هم بر طرز ایشان فصحی سخن گفتند که ایشانرا هیچ نوع جرح زبان ممکن نشد و نتوانستند
 که تخطیه و مواخذه بکنند که عبارتست از م و سخته و لطیف و لطیف و در

نستند
 و فضیله
 در دست

سوزن ۱۲
 پالتیا ۱۲

در آید و همه عمر صرف کند ز بان نش نگر دو البته سخن بطریق ولایت خویش گوید
 چنانکه اگر اعرابی است خود مالک کلام عرب پیش نیست و در دعوی زبان دیگر
 درست نیاید و همان زبان شکسته او بر شکستگی زبان او گواهی درست دهد و اگر
 هندوی شهری و روستای همه وقت باسکان دلی چون سکان دم لایب کرده
 است و مزاج بر آند هم در پاری البنه شکسته زبان اگر نیکو طبعی خراسانی و عراقی و
 شیرازی و ترک باشد البته زبان هندوی در زبان ایشان خطا آید اگر چه
 از ایشان کسی دو چراغی خورده باشد و در مجلس دعوی چون خمیازه زان
 کند اما آخر وقت گرفتار لیکن باندان منشی که در شهرهای هندوستان خصوصاً
 در دلی مشهورند یافته باشند بی آنکه مهارت آظالمه یا بد تواند که بر طرز هر که
 بگویند سخن بگویند و بشنود و تصرفی در نظم و شرفیند و در هر ولایتی که برود
 بر روش ایشان کامی تواند زد و این تجارت معلوم و میرهن شده است
 که چندین خلق مالی آنکه سوے عرب عربی گفتند زبان عرب بفصاحتی کسب
 کردند که بلغاء عرب بدان نرسیدند و از رعب دریاے عبارت ایشان
 عبرت گرفتند و ایشان را با کمال فصاحت و بلاغت زبهره نبود که پارسی نادرست
 نتواند گرفت و چندین تازی که ترک دیدم که زبان ترکی در هندوستان
 بتعلم و کسب بیاموختند و چنان گفته اند که فصحاے آن طایفه که از بالا
 بیادند فرومانند و اگر زبان پارسی است که از پارسیان رسیده است

باز معقول ثابت میدارم که پارسیان بطبع شاعری بر عربیان راجح اند ازین رو
 که اگر شاعری افضل و افصح از عرب در فارس و خراسان بدو بطریق فارسیان
 فرسی نتواند راند و زبانش بلفظ فارسی درست نگرود و نیکف کیفیت استقباط
 معانی پارسیان و اولیان و انشاد ایشان اما شاعر پارسی با دراک دراک باشد
 هم در شهر پارسیان بقوة تعلم ادب و فضل شعر عربی تواند گفت بلکه معانی پارسی
 با لفظ عربی امتراجی چنان بر مزاج تواند داد که اگر منصف دانا اهر و دوج باشد
 اگر در وی نکند صد رویه تخمین بر وی موجه و متوجه گردد و اگر این شاعر پارسی
 با وجود تعلم فضل در عرب رود خود نصحا در عرب را نبیا یان گیرند ز محشر می
 اند خوارزم بود که عرب علامه جنابش کردند آنچه سیویه مجمل گذاشت از ^{مقبول} شد
 هیچ شاعر عرب را که گفت که در پارسی دو لفظ را که بر هم زد که زبانش کند و شد
 شاعر پارسی گوی تواند که گوی گفت از شاعر عرب ببرد اما شاعر عرب اگر خواهد
 که گوید از زبان او گوید

بدان زبان سخن شاعری نشاید کرد | که کاه گفتن گو در دهانش کو آید

باز خوانندگان سواد هندوستان خصوصا متحرکان که سکه سکینه دهن اند
 بطبع از نیکو طبعان همه عالم غالب آید ازین رو که هر عربی و خراسانی و ترک
 دهند و غیر آن در شهر باهند که ازان مسلمانان است چون دہلی و دکن
 و لکنؤتی نه چون گجرات و مالوه و دیو کیر که آن دیو خانه هندوان است

لفظ حسن معانی احسن تخمین میفرماید معنی و لفظ سید حسن و نظامی و ظهیر را مطابقت
 باید کرد تا مطلع گرددیم خود منصف باشد اگر آنکسخت پاریان بر سر بیان جارج
 و راجح نیاید اینهمه خلاف من خلاف باشد پس چون شعر پارسی بحسن وزن و
 لطافت معنی و از دیار و دلیف از مادر طبع زاید زاید این حسن مادر زاده را کجا اندازد
 باشد اکنون از مقام دعوی بحمل انصاف باز آیم چنانکه ما از لطف لفظ عرب منکر
 نتوانم شد ایشان لطافت وزن پارسی را انکار نتوانند کرد بسی لطیفی بمقابله
 لطیفی رفت اما در معنی ما را تیر تخمیلات بدیع است و ایشان از اہم تخمیلات بدیع
 چنانکه احد الجانین را در رجحان ممکن نگر دو پس اینجا ہم مساوات کلام کافی کردیم
 انداز طرف ما عاقبت هنوز ردیف غالب می آید که ایشان از اینج ہنری در مقابلہ
 این باقی نمی ماند کہ با با مساوی شوند پس از روے حجت معقول ضرورت است
 کہ پارسی بر عربی راجح باشد ۵ مرابہر محنتی کا مد ز سوے خویشتن گنم
 تو ہم گر محنتی داری ز سوی بیرون کش بسیار جہتہاے دیگر قطع می آید کہ عمدتاً
 قطع کرده ام از براسد و معنی یکی آنکہ بعضی سفہا بقصب و تعصب برون خواهند
 آید و دوم آنکہ سخت باطناب می اینجا مد این را دیساچہ میاں زم نہ کتابی علیحدہ و در
 دیساچہ جزا نگ کے خیالے بز تو ان یافت اما خار فارمی کہ در غنچہ اول میخند اگر بیرون
 ندیم خستگی آرد ۵

کہ ز نوک قلم بر سر خود و آید خار

نکند خندہ بی وقت گل زین گلدار

گلوگاه قافیه بر بسته است ابکار افکار عرب ازان گردن توانند افراخت که
شماقی ۱۲
 جمید جمید ایشان ازین حلیه خللی است پس منصف مصنف را اینجا انصاف نگاه
 باید کرد که در شعر عرب چند عرصه میشود اول وسعت وزن دوم وسعت لفظ سیوم
 ترک ردیف معیند اسمعی ایشان هر کدام که بالغ تر باشد نتواند که بر معنی آن غالب آید
 و اگر ناطق را درین شبهه رود بانادانان مرا سخن نیست اما این دعوی با اهل معنی
 دارم اگر خصم از طریق شرع در آید که شعر عربی مستشهد قرآن میشود و چون نزول
 قرآن بدان زبانست آن زبان احسن الالسنه باشد درین محل همه سخن پارسیان
 مرهاتست خصوصاً ازان تراثر خا هر زه در اے خسرو و بچاره را چه محل و مجال آن باشد
کنایه نشیوه بود گوید
 که از صفحہ فصاحت ایشان باز خواندنی کند

دران مقام که از شرع مصطفی گویند	مغز و بالمشه که از شاعری سخن را نم
<p> اما اگر کسی از طرف شعر در آید نه از طرق شرع و عناد و عندیات را دور از نزدیکان انصاف از نزدیک خویش دور کند من پیش او سر بر زمین نیم بسم الله اگر در لطافت الفاظ تشنه آب دمان آبی و در لیسیت علو لفظ خاقانی را سر بالا باید کرد و بدید تا کلاه سلفرازی دعوی از فرق فرود افتد و اگر سکر است او از شکر آب محضی خاص متبسی است که از آب روان تر است و آبی که بروانی و تری هم از قرابه او چکد نه از قرابه و دیگران معانی مرضیه رضی الکلام کمال و الوار نورری را در نظر باید آورد و سر باز زنده را چندین سز نش کرد که سر او باز شود و اگر مغز بمغز برابر اے </p>	

درین موازنه ایشان با ما هم ترازو نتوانند شد زیرا که آنچه در شعر ایشان رفته است
 که اگر در شعر پارسی ما باشد آزا ناموزون خوانیم و زبان ما از غایت استحکام و بقا
 حرفی بلکه تبغیر حرکتی بشکند آزا نزدیک ایشان تبغیر حرف و لفظ آزا دیاد و اتقاق
 آن درست باشد این میزان که شعر پارسی راست اگر راستی است در عربی و عبری
 و غیره نباشد کسانیکه سخن دانند دانند که این سخن از سه نعمت و تغیر نمیگویم و تحت
 دوم آنکه اگر چه زبان عربی از بزرگی خویش در هر کلمه نگجدا ما گویند که این زبان
 او را بکام است چندان وسعت لفظ دارد که نتوان گفت هر لفظ را یک
 معنی و یک لفظ را ده معنی هر کرا صفت سخن کردن دریافت کلید خزان بست
 بروی چنان کشاده گردد و در پارسی هر یک لفظ را زیادت یک معنی کم است
 پس از همین انصاف معاینه باید کرد که طرف بر بست طرق پارسیان را چه تنگ
 دشوار باشد و عربیان را چه سهل و آسان و حجت بیست آنست که شعر عرب مقفا
 و پس اگر چه بعضی از متاخران فارسیان درین جولان ردیف را کب با دپاسے
 شعر گردانیده اند آزا نزدیک عرب آن نامحود است و عربی نیست از انقبیل پارسی
 میدارند اکنون ما را سخن در شعر است که آزا عبارات عرب با میگویند و آن
 شعر ردیف ندارد و شعر پارسی مقفا و مردف است و ردیف پیرایه شعر است
 که چون در موقت قافیه بار آید بسیار آید و پیرایه شعر عربی اگر قافیه است آن
 در پارسی موجود است اما زیوری که شعر پارسی دارد یعنی و شلاح ردیف که در

شعری را از رای علمای میگوید که بزور گذرد اگر نه خلاف صحابه کرده اند اینجمله
 مخالف تذکیر نیست زیرا که حقیقت است که حیدر کراه علیہ الصلوٰۃ من اللہ
 الغفّار من کل الوجوه عالم تر از بود چون او شعر گفته باشد پس از او بر مطلق شعر
 منطلق گردانیدن از رای نبود و هر که نفس شعر را منقش از رای ما خود کند بخلاف
 آن خلیفه بحق ناطق باشد و ما میدانیم که هرگز شافعی مخالف علی نگند پس بگویم که
 از او در حق شعر زور است ۷

بخلاف علی را گوئی اے خواجہ سخن	عیب گیرم ز تو گو عیب گیری از من
--------------------------------	---------------------------------

حاصل فضل شعر چند نیست که فضلی از آن در تفصیل صد هزار فاضل کنجیده میجویم
 که پیشتری از مرتب این کار مرتب در کتاب آرم اما بسبب تطویل تقصیر افتاد
 باری هر چه در دل میگردد بر زبان گذرانم باشد که چون بگذرم کسی را که درین
 بوستان گذرانه گذرمی باشد اگر برگذری گلی بپند در وی درین ندارد و اگر
 خاک باشد از گذر دور کند الغرض یک معنی در دل این میگردد که کدام فضیلت
 ازین بالاتر باشد که شعر از بر آتشها و قرآن بکار آید و یک از فضائل شعر
 عربی بر پارسی غیر آن اینست و فضیلت دیگر آنکه عبارت عربی از پارسی و جمله
 السنه دیگر احسن است و این هر دو فضیلت شعری است نه شعری که از رو
 معانی و دقایق مصنوعات و اوزان موازنه کنم اگر شعر پارسی از شعر عربی کم آید من
 پیش نگویم بسکه وجه شعر پارسی راجح است بر عربی اول میزان شعر تازی وزن است

و صحابه را نیز که از شرف اصحابی کالجوم پائے برفق فرقه نهادند نگاه از گاه در
 شعری گذر بوده است خصوصاً آن شکنده و ککنده در مجال خیر را که در مدینه
 رسول در علم گشاده اوست که انا مدنیة العلم و علی ابها چندین بیت غریب است
 است و چندان غرایب را در آن ساکن گردانیده که تا خرابی عالم آن بیتها
 معمور خواهد بود و چون علم او از کتاب سون علیه السلام مالی باشد و علم رسول
 از نامه الا وحی الی کل شیء فیسئل عن نفسه باشد از لوح محفوظ این نقش را چگونه
 ندوم توان خواند و چگونه مطعون توان گفت که اگر این متاع معیوب بودی از
 در علم پیغمبر بیرون نیامدی چون آن عالم علم در علم خدا در علم رسول بود و عالم
 ربانی بود نه عالم زبانی و یقین است که هرگز عالم ربانی چیزی نیندیشد که از ان
 بیندیشد که اگر در فکر شعر اتم بودی پس بایستی که علی مرتضی رضی الله عنه آنرا ارتضا
 نفرمودی و عایشه نیز چندین شعر گفته است و حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم
 او را منع نفرمودی و زبان سراج امتی ابو حنیفه نیز از براسه آن وقت این نور
 پر دانه داده است و از سر سوزاین شعله بر زبان آورده شعرا
 حُبِّ الصَّالِحِينَ وَ كُنْتُ مِنْهُمْ لَعَلَّ اللَّهَ يَرْزُقُنِي مَسْلا حَا ه
 و امام شافعی نیز درین شغفی داشته است و این شعر بر صدق رغبت او
 شایدهی صادق و صادقی شایده که

لَكُنْتُ الْيَوْمَ اشْفَعُ مِنْ لَيْبِي

و كَوْلَا الشُّعْرَاءَ لَعَلَّ يَرْزُقُنِي

که نامو یارسول اللہ پس پیشوایان علیان اشارت بصدیق صدیق کرد و گفت
 شده یا ابابکر فانشده رعت سخیسته ان سقیب ربهما و یعلبن
 مغالب الغلاب و کرات آن هدم میجا قالب حسان را بدین نفس و حانی
 جانی پاک بخشیده اند که قل و ربح القدس معک و همان کلید خزاین گنت
 جاس دیگر درج را کشاده است و در بر دین آورده که ان الله تعالی کنز تحت
 العرش مغایر السنة الشعر ای و همان امیر سعادت و سادات شعر را نیز بخطا
 امارت مکرم گردانیده است که الشعر ادمه اول الکلام و این حکایت معروفست که
 در میان حلقه صحابه ازین شعر جنبانیدن فرمود که شعر

لقد رعت حجة الهوى كبتى	فلا طيب لها ولا راقى ++
------------------------	-------------------------

و آن سر حلقه جمله فقر و آسحال از وجود چنان اهتر از کرد که روا متبرک از کفت
 مبارکش میفتاد و از حدیث بزبان آوردست که من لم یخبر عن ذل الجبیب فهو
 لیس بکریم و جائے امر فرموده است بامو ختن شعر که علمو امسبیا انکم شعر
 فانه یورث الشجاعة و این حدیث که ان یتمیلى خوف احدکم قیحا حتى یربها
 غیره من ان یتمیلى الشعر در حق آن باطلان پلید باطن است که شکم ایشان
 از غصه و حسد رسولی سخته شده بود و از لوث و رونه تالیب رسیده بودند
 و سربار زبان پلید را در آن دریای رحمة للعالمین دراز میکردند تا آزار
 او را بتالیش خویش ملوث کنند لیکن از دمان سگ دریا پلید نشود

در زبان بنی متهی با چندین زجر هم رفته چنین که اَنَا النَّبِيُّ لَا اَكْذِبُ اَنَا ابْنُ عَبْدِ
 الْمَطْلِبِ و اگر در اصل نگاه کنیم این وصول خود از آدم منتجب شده است
 و چنین گویند که این خیال از بشره گندم گون آدم است که شعر

فَوَجَّهَ الْأَرْضَ مُغَيَّبًا قَبِيحًا	تَغْيِيرَاتِ الْبِلَادِ وَمَنْ عَلَيْهَا ماهمه در اصل شاعر زاده ایم
---	--

در تفسیر کشف چنین کشف میکند که از خلیل احمد روایت کردند که احمد خلیل

یعنی محمد رسول خدای خلیل اُمِّهُ اللهُ الْحَمِيدُ شعر را بغایت دوست داشتی
 و این روایت از بحر بی کشف کشف است که كَانَ الشُّعْرُ أَحَبَّ إِلَيَّ رَسُولِ اللَّهِ

مِنْ كَثِيرٍ مِنَ الْكَلَامِ و در کتاب دلائل الاعجاز عبد القادر جرجانی چنین آورده
 است که حَسَنُ حَسَنِ اللَّهِ حُسْنُ كَلَامِهِ وَعَبْدُ اللَّهِ ذَوَاهُ رُوحُ الْمَعْرُوفِ وَ

و کعب زهیر از هر الله از بار نَزَعْتَهُ بَارِئًا مِنْ أَنْ بَارِئًا كَعْبُ وَنَدَبًا مُحَمَّدًا

مُحَمَّدِي انشا و میگردند و آن ممدوح محمودی شود و می شود و میفرمود اعداء
 آن شاه روی رویان دوروی یعنی پشت دستندگان یقین و کافر کیشان

بے دین و در آنچه اینها را بسبب التَّسْيَانِ مَرَّكَبٌ عَلَى الْإِنْسَانِ زَبَانِ زَوْدٌ

نمبگشت در لای عالمگیر اَنَا الْفَصِيحُ الْعَرَبِيُّ وَ الْجَمُّ وَ مَوْجٌ مِي آید و چشمه رویت

ایشان را روایتی راه روی می آموخت چنانکه کعب زهیر را میگفت که تَانِسِي

رَبِّكَ وَ مَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًا شَعْرًا قُلْتَهُ بَعْدَ أَنْ كَعْبُ زَهِيرٍ زَانَ كَعْبَهُ مِنْ هَرَبِي

و جمله کلام مالک یوم الدین منظوم فرود آمده است و جمله صنعت هائے شعر
 در آن کتاب مبین مبین است چندین جاے بیتے درست و مصرعی راست
 آمده چنین و انما زعات عرفاء و النشاظات نشطاً و السابحات سبحاناً
 السابحات سبقوا المرسلات عرفاناً فالعاصفات عصفاً و النشأت نشراً
 فالفارقات فرقا مصرع خود بسیار است اگر چه این را شعر نگویند اما نظم خوان
 گفت و اختیار مشایخ آنست که ترکیب قرآن را به نظم یاد کنند نه بلفظ و بر حکم این
 آیت و لا رطب و لا یابس الا فی کتاب مبین چون جمله علوم که در ترمی و خشکی
 است در دریای قرآنست پس هر که بگوید که علم شعر در کتاب حمید مجید نیست
 گوئی از قول قرآن منکر شده باشد نعوذ بالقرآن من ذلك و انک در صراط مستقیم
 قرآن پس روان شعر را گمراه میگوید که اشعراء و تبعهم الغاؤون ایشان آنانند که
 که ایشانرا معلوم نامعلوم یعنی غزایل بجای یاسین میفرمود و ایشان روان فرد
 سخن آندند و ابداً لم تر انا تم فی کل وادیه میمون حیران شده راه بیابانها میگردند
 و هم در ازل سوط ستوت انهم یقولون ما لایفعلون خورده بودند و سر اسیم گشته
 می آید میگفتند و هر چه میگفتند بر آن نمیرفتند اما کسانیکه به الا الا الذین
 آمنوا استشنا شدند و صلاحیت عمل و عملوا الصالحات یافتند ایشان در تذکره
 ذکر دانه کثیر اند کوراند آرس - بیست

یاد کن ذکر خداوند جهان در هر جا	تا ترا نیز کند یادگر مهله خدای
---------------------------------	--------------------------------

منزلت را بجا قیاس باشد که در آیات بیانات بیان چنان باشد که هر که حکمت داده شد او را خیر بیاید داده شد و خیر البشر در خبر حکمت را تسمی از شعر گوید نه شعر را قسمی از حکمت که ایشان من الحکمة الشعر این ریفورت شعر بالاتر از حکمت باشد و حکمت در نه شاعر دخل بود و شاعر را حکیم توان خواند اما حکیم را شاعر نتوان نوشت و سحر را از بیان میفرماید نه بیاز از سحر پس شاعر را سحر توان گفت و ساحر را شاعر نتوان شمر و بیاید سحر مبین بین چه خوابی از شعر او قطع پس از غزیت دیوان نام و اثرشان

نه از دو حال بدون است این بنا بر این و گر خطاست یکی از دروغ شعر است	اگر بقول پیمبر تقصیر فی کرم اگر صواب یکی از کمال طبع است آن
--	--

و انکه ما علمنا البشیرة لنفخ قاتم النبیین کردند و مهر نبوت برین نگیین نهادند برائے آن بود که آن بهترین گوهر معدن کن فکان در سلاک آگینها در وعین احسن الشعر
اگرچه مخرط شدی و آبروی آن و انقلکم نومت تصنیف محمدی موصوف گشتی و کثر بنیان
عرب از آینه که مصنفات ساختند حدت طبع انانسی السیف است تبع این
الانراب اشده کفر اذ لنا قوادیر نام نگردد می و شرع را که بعضی قلب میگردند که شعرا
سکه تغیر ایشان با معیار مادی و اگر نه در عین شرع عیبی و غسبی نیست که اگر در پای آب
این بجهت تشبیه بودی با این رحمت و ناز سندان که الارحمة در گوشها همچنان فرو
نرخنی لویکان نزول الوحي بعد الا بیا را منزل علی الشعر اود الفصحا رسه

که شعرا اینند ز بس نامی	گر وحی نگویند کم از الهامی
-------------------------	----------------------------

آنکه نام شعر غالب میشود بر نام علم
 هر چه بنگرندش کنی مردم بود استادان
 پس چرا برداش از آدمی آموختی
 علم که تکرار حاصل شد چو آبی در حوض است
 لیک طبع منشی آن چشمه را ز ایند که
 هر که را طبع نر ایند است در مرفن که
 پس در نصیورت کی شاعر که نظم حاصل
 آنکه میگوید مغزی خواندم ذوالرئیه نیز
 چیست زان تو بسیار ازنی همانا بید

حجتی درین میگویم از فرمان بود
 و آنچه تصنیفی است استاد از دستان بود
 ناید آن غالب که تعلیم می از یزدان بود
 کز روی ارده و لوبر بالا کشی نقصان بود
 اگر گشتی صد و لویرون آب صید چندان بود
 کنده باشی بی بهای کش گل در میان بود
 به نه که طبعی که یادش علم بی پایان بود
 این شرف نه خاصه تو خاصه انسان بود
 چو نتوانم همان خوانی دار غیری نان بود

و این شعر با همین علم بلفظ معنی آشنائی تمام دارد اما لفظ چنانکه کلام مجید بدان خبر
 میدهد که *وهم لا یتفرون ای لا یعلمون* است یعنی چنانکه از رسول با مکتوب رسیده
 علیه السلام که *ان من الشعر لکلماتی الحکمة و حکمت بمعنی علم در قرآن متین و*
آیات بین مبین است که درین یونی الحکمة نقیضتی نیز گفته اینجا حکمت معنی
 علم است پس در نصیورت شده معنی عالم باشد فکیف عالمی که شاعری که عالم باشد
 او خود دانست که علم باشد و الله و اعلم و باز درین حدیث که *ان من الشعر الحکمة*
وان من البیان لیسر اسمره سخن را شجره برآمد از سدره و طولی برتر میرسد
 ازین روی که آن بلیل مانع شعر را اصل میگوید و حکمت رافع آن این

پایه نخبشید پس چون این شراب که دریا آستان معنی را لبالب است در کلبه
 پر بجز آن گنج بضرورت جز در مجلس علما تعین نیاید ^{بید} و بدو عوام معلول ^{عقل و}
 د چون عوام از این مستی بجز اندواند با خبران حدیثی نشنوده اند و دانستی علمی ندارند و از
 فقهی معلوم نکرده و از اقسام الهی طبیعی و ریاضی ندیده و در غفلت و فعل شغالی
 نیافته و از اشارات حکما قانونی بترتیب حل نکرده و از محقول عقلی از منقح ^{التهافت و التفت}
 دریافته ناچار دل خود را بانثاد شعری شاد دارند و هیچ کس نباشد که او را بی و بر سر زبان
 که هست یاد نباشد و آنکس را که یاد نباشد او خود هیچکس باشد و چون علم بسبب وقت
 حقایق مستور ماند و شعر بسبب مهارست بین الخلائق مشهور شود بضرورت اگر کسی در
 عموم علوم مخصوص باشد چون شعرش بر زبان عوام و خواص گشت علم تعریف
 او از گنگره شین شعر سر بر کند از علمیت علم پس شعر را اگر بر علم رجحان گویم ترک
 ادب بود اما عرف شعر را بر عرف علم رجحان توان گفت و از متقدمان و متاخران چند
 علماء که بفضول علم مملود شخون بوده اند و فزودترین پایه ایشان انشاء شعر بود که
 جلوه ایشانم از ان پایه دست داد و صورت علم در تنقش پشمن اشعار مجوی مانده اند
 متقدمان چون مولانا رضی الدین پیشاپوری و مولانا حمید الدین فارابی و متاخران
 چون مولانا شهاب الدین مہمرو و مولانا بہار الدین بخاری که ہر یکی بستان علم را
 بامی بویہ اند کہ بانشاء مطبوعہ و شجر گلبارنگ درین حدیقہ نیلوفری در دادہ اند۔

نظم

انار اللہ بستانین نشا تمہم ہ

بر کشیده اند که اگر پرده موسیقی را در کارگاه آن کشیده چنگ که همه از ابریشم ^{زین} میسازند
کتاب شعر بر یافته نشود هیچکس آنرا تمام نخواهد جز لحنی دیگر هیچ مانند نهی کار آمد شعر

که علم ابریشم با چندین باریکی که در قلم نیاید بی تمام آن لحنی باشد بیت
هر سزوی کس نه از شعر است زیب معنوی ^{پادشاهان هون هون بی هووه است} تا بشنوی
و اگر خواننده جز و جز و کل علوم - عالم در ضمیر مفرگه دانیده باشد و ذهن بمنطق و درهن ^{لکلام}
آمده و تحف عقلی را چند آنکه دانسته در سر داشته و در صحبت ^{دلیل} عقلی بدخی دیده و در ^{تعلیل}
نکات شانی ملام صافی دوباره چشیده و در فقه شرعی کلی نموده و در نظر بصیرتی تمام
افزوده و او را در شارع شعر روشی باشد و ابیائش رفیع و موزون بود و در آن تواند

بود که دل کسی بدان فرو آید با آنکه به این پتیا قبیح تصور او باشد جمله خلق با او ازین
در دریا بند فتح باب او هم ازین درکشایند و شجره او بانساز شعر نامی شود زیرا که سخن
شلیخ در شاخ میرود و اندک ^{بیشتر} میخورد چون این میوه لطیف دلنید است پخته و
خام و خاصم عام و نارسیده و رسیده میرسد اهل ذوق زود بر سر چاشنی میشوند تا کام
و با کام هر کسی در خور می آید و لذت آن در و لها و حلاوت این در زبانها حال میشود
و در اقواء میماند بصورت قابل مشهور شهر و معروف دهر گردد اما درجات علم ضرع
بر حکم او تو العلم درجات بلند است و از کمال ملوکتش شرح ار قلب عرش برود ^{آید}
و هر کرم فیهی را حقیقت آن ^{مفهوم} نمیشود و هرگز تا معلومی را حقیقت آن معلوم
نگردد و در ادراک آن جز طبع دراک را دوست ندهد و فیض آن جز مناظر فیض

نخند و موشگافان شعور اشعار چنان بیار کیش بر می بافتند که سر موی دران ^{بگنجد}
 نه غواصان بجز شعر که از پاره خاک طینت خویش بکاویده اند و چندین بحرهای
 روان و آبدار بیرون رسیخته که تا کران عالم لبالب باشند با بر که آب است یاری پیش
 این بحر در یار باز گونه کرده میگوید که ای رو چه لان گوهر میزنی و آفتاب گرم نواج
 که اگر آب نباشد آفت است در مقابله این نور بدر را بدر از پائے بریده است
 و بر کرده و گفته ای بدر تو چه دعوی روشنی میکنی نظم مونس دل صاحب لان محرم راز
 با حاصلان و سکنه سینه محققان و سبیکه سکه بدققان و راحت زائمی باطن اند
 زدگان و جان فزای در و نه بیرون شده گان و فرج انگیز ضمیر غمناکان و گره کشا

چنین همه کان است ه

هر که غم قفل زند بر دل بجا مسل او	جز زبان شعر نیست کلید دل او
<p>و نثر حیت زبان زده هر لب کام بیرون افکند افواده خاص و عام خود کانه ترک بنجار گفته خود رسته شاخ در شاخ رفته کتابی شیرازه کشاده حسابی از تقویم بیرون فتاده با پانی بی رفتار جهان ^{ادب} گسته بهار در قوانین ربط کارش در هم دبی نظم و در جمله موازین ضبط گفتارش در جلای وزن تا خود را در حمایت لطف نظم نیفکند در هیچ مسمی سر در نتواند گرد و تا خود در فکر ^{باز آید} نغمه بند و در هیچ مسمی در نتواند رفت ه</p>	

پس پرده درون سر و درون نیارد کرد	عروس نثر اگر نظم زیورش نهد
<p>دو دانه پرده را با بر شمسایه با هم یک درینهمایه رباب از براسه جلوه عروس نظم</p>	

لیک در هر زمین کجا آیند | آب گیاهی که کیمیا باشد

و با آنکه شتر معتبر باشد و بطایف لفظ و ظرایف فصل زیب و زینت یافته
 اما چون از بیکردن طبعی و شکر نظم حلاوتی ندارد هیچ دره را شامل هیچ نهانی
 را بدان تمیض نیست و نظم را عمدتاً در شتر در آرنجها که هر نظمی که در شتر افتد آرایش
 شتر زیاده گردد و چون نگین که در زلفشانند و شتر را در نظم اصلاً نیارند زیرا که
 درست مر و آید هیچ آب زیادت نیامیزد و از غرر نظم تا در شتر فرق چندان
 است که از گوهری در رشته پا جوهری از رشته گسته رشته سخن هم از اینجا
 بیرون توان برد که گوهر تا در سلسک منسک باشد هم زیور گوشتها بود و هم حایل
 و شهاد هم بلا دور سر با عسر و سمان شود و هم نگارش افسر شاهان چون
 جوهر از سلسک هجرت ریسان گسسته شد جز نثار خاک راه پایمال گدا و نشانه شود
 و پیش او را میان گم شده گان جویند دگر شدگان یا بند و هم ازین عبارت عبرت
 باید گرفت که نظم را موزون بخوانند و شتر را ناموزون و این را صحیح گویند و آنرا
 رکیف و نظم را چون بشکنند شتر شود و شتر را تا است نکنند نظم نشود و نظم زریست
 میزان حکمت بخنیده و گنجی در هر گنج پستی در گنجیده و از بنا صنعت گران پنهان
 رفیع و موزون تقطیع که اگر در ارکانش حرفی زیادت افتاد گران شده و شکست
 و از آب و آن مسخران سحر با نیست و بیع که هر که بر لب انشست روی گشت
 است سخنان وقت و قیاق از گفته کفایت چنان بنجیده بر می کنند که

باف چند فرق باشد قل بل سَيَوْمِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ القصة قصه
 سخن در از است عرض را با شیم این همه مرتبه در نشر بوده که از مجور نظم بر کران باشد
 دور هر صدف دهان توان یافت بی آنکه خواص رویت را مستغرق آن بایند
 اما بواقیت نظم که جگر گوشگان سینه جوهری اندا که کاوند بهتین متین تجمل همه
 عمر دل نگیں خود را بکاود و کوه را بتکرار زیر پای پست گرداند و به بخت سنگ
 سوراخ کند تا در جیل حیات از معدن موهبت درمی کشاده مگردد یکسانه از ان
 گوهر شب چراغ بمیزان اوزان نتواند سنجید و یکی از ان جوهر آفتاب تاب از سنگ
 قلب خود بر نتواند کشید و چنانکه عامه انسان از طبقه حیوانات ممتازند خواص
 بشر از عوام بواسطه تصرف سخن مزیت یافته اند سلاک طراز ان نظم از در فشانان
 نشر همچنان بر چیده و گزیده اند و باز چنانکه عنان داران عرصه نظم صف شکن
 مطلق عنانان نشر اند خبر دان ممالک سخن مالک رقاب کرد و نان نظم اند که در عهد
 دولت خویش از اسم علم **لِوَالِدِ الْعَبِّ عَلَى التَّمِيمَةِ وَالْإِعْظِيمِ** نصب کرده اند در ایت
 ارا ب بر سقف مرفوع فلک نبی بر فتح کشاد و از لال علم علم ایشان دیبا و دیبا
 غره کمال تا پرده اعلس سر بر آورده و غلغل آوازه نوبت ایشان که باشاه کاسه نوبت
 آفتاب کوس میزند چنان بلند خوانسته که صدای در گنبد گردون در افتاده سه

بانگ و بل باشد زیر گلیم
 خس و خاشاک جا بجا باشد

پیش من آوازه اشعار غنیم
 گل و ریحان بهر چمن روید

در کس از تیغ گوشت شد کشته تیغ آهن بسا ندر منده

قال النبي صلى الله عليه وسلم جرح اللسان اقوى من جرح الانسان لينة را
 دیده زبانی چنان چرب و شیرین که در گفتن نیاید و لبی چنان تنگ و دهانی چسبن
 تنگ که هیچ غذا بر آن در نخورد اما چون آب دهانی ندارد اگر از دست زخمی سخن
 جویند خشک آرد و در هر مجلس که افتد در حال مرگش بشکنند و مفرش از سر
 بدرافکنند و هیچ غرض ندارد و چسبندگی از اثر بیجمرستی فرنگدارند
 کلهها سحر دیده همه تن گوش پر گوهر و ماهیست او از گوش ماهی و آب که زمی
 گوشها در ریاست مردان زید از او قطع می کنند اما چون گوش که انش با جوهر سخن
 علاقه ندارد و از تعلق سر رشته اسماع سداک صحبت گسته اگر چه از حیا ابر
 داسد و البقیه
 و شرم دریا در آب غرق میشود و هم گوش گرفته اند بجرش بر نمی آید و گوش می تکافند
 زیور گوش بیرون میکشند و چون گوش شکافگان در بازار می آید و می فروشد

سخن فروش که گر تو سخن فروش نه ترا ستاده فروشد اگر چه خلق خسرند

این زکری که بالارفته خود با جری نیست از دیوان قصدا در حق جمله بندگان هر که در
 دایره آدمیت است نقطه دانتش البته از قسم سخن خالی نیست اما کسی که درین اخبار
 جاریه هر روز سفینه بر آب دیگر تواند جاری ساخت و از بیت آب زیر هر قطره
 کتابه دیگر تواند بنشت و بر خطه تصنیع لطیف و خوب و تالیفی غریب و مرغوب استنباط
 تواند کرد بدین که ازین طره هر آینه روشنگار تا آن شان زن چوین زبان کلیم

نعمت کلی است لطف و گرداننده آن
جز و جز و بنده شکر نعمت آن کل کند

فی الجمله در فضل کلام اکامل انام و افاضل ایام کتابها ساخته اند با آنکه تا یوم الحسا
دفترها پر و خست خواهند رسانید هم واجب کند که ممکن نگردد قطره از دریای
بیرون ریختن زهی زبده سحر غیب که از غیب رحمت رحمانی و فتح باب آسمانی
برین پاره خاک ظلمانی از برای نشو و نما بنات معانی فرود فرستاده اند و همی تحفه
کنوز لاریب که از عیب خزائن ربانی که روشنترین فتوحات معاون کن
فلکانی است در کف کفایت این شستی همور سیولی از جهت نیش زینت بیخ و جوانی

که بدانی کجاست افسر تو
در نیاید آسمان سدر تو

و آنکه ز باز به تیغ و سخن را بگو بر تشبیه کرده اند مشابهتی صورتیست نه مناسبت
معنویت این مثال بر مثل آنست که لب در خسار عشوق را از تسکین دل عا
بگل و شکر مشابره گفته اند زیرا که گل شکر از لطایف دارد و شکر پاره از خلوات
اما آنجا که لطافت در خسار و لذت گفته اند محبوب است آبجیات را چه لقا کفیف
گل که بقا و شکر گرفته لقا آنجا که در به سخن است گوهر کجا بر آمد و جانیکه کلید
زبانست از تیغ گوهرین چه کشاید آرمی چه نسبت باشد این را بالاس
تیغ چاه که درانا شنکند گوهر او نموان کشید اما تیغ زبان تا درست نباشد از و

جوهر بر نتوان سنجید
قطعه

هر که تیغ آهنی بکشد +
کندش تیغ گوشتین زنده +

افزاده چنانچه در معرفت بانک زراغ کتابها ساختند و چیزی از مغیبات ازان سواد
می توانند که بخوانند و از تیزی زبان کجشک بالقطع فالی میگردند و میگویند که
بیشتر موافق و مقابل می افتد و بعضی مردمان ناقص عقل که از مرتبه عاقلی غافلند
ایشان را بجهت بیان منطق مرغی که میگوید و نمیدانند که چه میگوید شب در روز پرستند
میکند و هر روایتی که آن بیخبران ازین علم می آرند آن جمع غیر سلامت و جوه نخوان
میکند و بتعلم و تلمذ پذیرند از اینجا معلوم میشود که بیشتر مردمان نامعلوم و ابراند
و از فقه کلام خویش بجز اند و قدر این نعمت نمیدانند که بنعمت مرغی متعجب و تخری
مانند اگر از جهت تفول کلام نفس از انفس مردم لاریب از ناودان زبان و دانه
جان ایشان می تراود و در بای نفیس لاریب دانه زبان و دانه دانه ایشان موج میزند

آهنه عیب در ته نظر است

تا بجای رسیده ز علو

و اگر از جهت لطف لفظ کیم و به از هزاران هزار قمری و اگر از روی حلاوت معنی
قطعه که از مستی لجن بر آمد بر تر از انشا و نه لیلی مست و اگر از صفت صوت
خط و از خوش شعر خواندن ۱۲
یک داستان آدمی به از هزار داستان عند لیب سه

کی خدائی پاک مردم را خطاب قل کند
فال میمون کیر داز پرنده و غلغل کند
هر زمان وصف بیان قمری لیلی کند
خوب با آن چنان رضا ریل گل کند

گر بود بهتر ز گفت آدمی گفت دگر
لیک نشناسد چو مردم قیمت گفتار خویش
ناسپاسی میکند شاعر که با گفت چنان
آری آری شاه با چندان خوش گزیند

طیران نموده که زبان آموزان ما هر مهرد هانش را چنان باز میکنند که شتارک
و بان تا که که از خوردن گوشت دهن باز دارد سخن شیرین شکر خواری
میشود که پیش او بلبلاز آگاه شکر خانی زبان شیرین در کام گرفته میگردد بلکه سخن
در دهان اینهمه سه

گر چه مرغ از گفت خود با غمی بود	هم نه گفتار است آن لاعنی بود
---------------------------------	------------------------------

ماصل هر لفظی نازک که از وی زاید مردمان بر لطیفه نادرجل میکنند و هر قطره
آب و هانش را چون در درم و درید در صدف گوش جاسی بیسانند و آن منطبق
لا یعنی را که لسان العیاض فی طفلان است پیران و جوانان بتعجب و رغبت تمام
اصفا میکنند و این معنی بدان سبب است که سخن چون فاصله عام انسانست
و پیوسته بایشان است غزات آن غزات را مانع میشود و هر چه بوی معنی دارد
از آن شراب خذ ما صفا تجرع میکنند و از ما جراحی که نفوتی روی نمی نماید در
سفال فرع ماکد میگذاردند آدمی دیر است که آدمی زود سیر است مقصود از این مقصود
آدمی را کم از مرغ کالتی زمان نتوان گفت و گفته او را اگر چه لفظی بمعنی باشد کم از صیغ مرغ
نتوان گفت پس فرغ اندگان دانند که سلاک سخن اگر چش مهره لغو باشد چون روشن
ترین جوهر جلی آدیت است جلی است از یاقوت که بسبب زمان سخن زنان سهل مینماید سه
منگر که سخت چیست تو آن برین سخت چیست

باز هم در کفرستان سیاه بند و ستان	لغنه کشتگان
-----------------------------------	-------------

ز نار دار اند سر رشته کفر بخود پیچیده و زبان ایشان بی بیان منطبق الطیر در افواه

اصم نیز چون از وقت خویش سخن کسی نشود و هر چه بگویند یک گوش در سازد و یکی دیوار و چون دیوار گوشها دارد اما گوشها گران و چون سحره سما گرانی خویش در گوشها انداخته

بدین سبب که طرف گوشش از وصول سماع در پرده مانده است در جماع مجالس بی اعتبار است و از جای توقیری که مردان از اباش بگوش گنگار اگر دشنام گویند و اگر بخندند دشنام گویند

بخنه عاقل از دشنام که لیکن نیاز دارد	که او را اگر مثل تخمین کنی دشنام پندارد
ز حرمان سخن بهر همتی گنگد و کمر سنگر	پس آنکه شکر گو آرز که بر تو این کرم دارد

طوطی که حیوان غیر ناطق است بسبب نطق عاریتی در جتی یافته است که ارباب اولوالالباب جمله فصحاء عالم و فضلا عالم را نسبت سخن بر میکنند و مدام قفس عزت او را در بالین گاه سران و پائین جای سروران باین گنفت مکانی بلند از زانی میدارند و این آوی که اکبر است دور دالانش آب کم است اگر چه در بوتنه سرشت آب و گل آومیت ز رعامت است آه چون دل سنگین او از عیار ناطقیته اثر می ندرد مردمان با جوهر مزه میش هم سنگ نمی پندارند و بسنگی و کلا خویش هم بر نمیدارند و در مقام اعتبار چون کلاه بدیاریش نمیدهند و در هر چرا خوار چون حمار علف خواریش میکنند سه

طوطی که بهر دست سخن در بشیر بود	مردم که لذت سخنش نیست خرم بود
---------------------------------	-------------------------------

دور سواد هستند و سوال که خیال به نسبت در آینهها پر طراوت سان او بتوان دیدم غیبت که آنرا اشاره که میگویند و در نظر اسان سار میخوانند و این خبر سار در همه جهان

شایسته تر تحلیله باشد تر از سخن بودی آری همه صور آن معانی را بر آن تجلی تجلی فرمودی
 و بهترین عطا مردم را از غطا و غیب و هدایا الاریب آن بودی صفت طبعیت
 زیراک حکم مطلق تحت خاک طینت انسان را بر حکم حساب گفته خلقنا الانسان فی احسن
 تقویم بهترین آراستگیا آراسته است و بهر معنی که خوشتر و بهر صورتی که دلکش
 تر ایش از آرزائی داشت که تو را کم فاضل صورتی که چون آن نقاش صورت فرماید که
 که من نقش انسان را به خوبترین صورت نگاشتم و بهترین آرایش این صورت سخن است
 پس معلوم شد که هیچ مرتبه از مراتب دینیت آدمیت برتر ازین نیست و نوای مردم
 آبی اندازه این دریای بی کران سخن که طینت تو خمر زده ایست ازان دریای نیلانی
 چه میدانی که این لالی متالالی را بیا نه می بر روی آب آورده اند ^{و در هر روز در هر روز} ختم ما خلقناکم عبداً

برین محیط ازان آشنائیت داده اند	تا جواهر معنی بروی آب آرمی
---------------------------------	----------------------------

آن اکرم و مان بسته را دیده که در میان منطقیان و منطقیان منطقه مجاست
 چیست کند و در مجلس ایشان در آید و بیرون رود و چون در در آمد و بیرون شد
 نطق نتواند زد و در هیچ درونه جا نگیر نیاید با آنکه بقوت ناطق است اما چون قوت
 ناطقه او از فعل عاجز و قاصر است آن بی زبان بی گفتگوی بیست سمیه است که بوس
 آن جز بخورد و آشامد و بوش او جز بچاشمت و شام نیست و در جمیع بزرگان بزرگ
 داشتی نه پینه ز خوردن چینه کسی بر روزگار او اتقانی نه برای سخن نماید بگر از برای سخن

کنک را مسخره سازند و در جمیع نند	سه خشت آن که کک شستیا که بر شمع افتد
----------------------------------	--------------------------------------

عجبا جسد الخوار بر رقبه حیوانیت تعلیق کرد و از شهید سخن که حلاوتیست شافی بخشید
 و از شراب لب گیر که تو معنی ساغر صافی در کشید و ذوق اکل و شرب لب عاب لعا
 بر نعمت علم فضل نهاد و تلذذ حیوانی که ناپسندیده است پسند کرده حقیقتا
 که نفس حیوانیش بر نفس ناطقه غالب است و غلبه نفس حیوانی بر نفس ناطقه غلبه
 حیوانیت باشد بر صفت انسانیت پس در نی صورت آن ذویات را که الاصول
 است چون نفس شریفه او یعنی نفس ناطقه که جان معنیست مل باشد و از روی
 معنی مرده دارند و از راه صورت جسم زنده و سایر حیوانات چون بهایم و سباع و طیور
 که از نفس ناطقه علم ندارند همین حکم دارند و آدمی که فضل دارد بر ایشان بسبب علم
 دارد بدین حساب اگر چه آدمی بی حساب است ولیکن در دیوان آدمیت همه را
 در حساب آدمیت نتوان شمرد

قطعه

<p>زرد من نیست آدمی هر کس من یکی آدمی همی جویم</p>	<p>مگر آنکس که صاحب هنر است چکنم جر کس که یار خراست</p>
<p>الناس عالم أو متعلم و سایر الناس کالجم و تمیزان دانند که همه دریاها علم را که زنده معبر عبارتست که اگر عرایس علوم را لباس سخن نباشد هرگز از خلوت گاه ذهن تجلی نتواند نمود و هم در جمله خجالت روی پوشیده بماند پس معلوم گشت که معنی علم محتاج است بصورت عبارت و آینه این خیال بر عکس نیست و در حقیقی لا یموت که بیان کلام ملکوت است و خبر جبروت سخن است که اگر محض رات رموز بانی را خلیفه</p>	

ز به حکیم که ما را شرف بنا لطفه داد
سپاس این نتواند که آدمی گوید

وگر نه فرق چه بودی میان مردم خمر
بهر خویش و چنین صد هزار عمر دگر

مثلاً اگر یکی در کفه زبان می سجد که می حقیقت است که آن لفظ موزون
در دو کفه گوش مستمع از لب قایل می رسد یعنی این می که میگوید لب میگوید
پس بایستی که انسان سخن لب بودی محقق است که لب انسان نیست بلکه ادوات
از ادوات و چون چنین است دست افرازا بخار و تیشه را صاحب تیشه نتوان
گفت پس معلوم شد که انسان همان جوهر اصلی است تا که پخته شده سلاک سخن
بر بسته آنست و آن امر نیست که جز امر مطلق ندانند که در پیر تدبیر درین فرمان
چه لطایف اسرار مضمون گردانیده است - **قطعه**

برین نکته کا انسان رموز خداست

اقل الروح من امر رقی گو است

بالحقیقت هستی حقیقی انسان همان نفس ناطقه است تمهید این مقدمه که موضوع شده
نبی بر آنست که نفس ناطقه بسبب انفس نفسیه نطق که صفت صفوات او است از دو نفس
دیگر چنان ممتاز است که آدمی از حیوان غیر ناطق و نبات پس هر که او در مصارف سخن
تقرنی افزون و بصیرتی فراوانست از دو نامردان دیگر بصدق همان تفاوت است
که از نفس ناطقه ناد و نفس دیگر هر که او در مجال فعال جولانی را بدو مجال اقوال نصیحا
قاید زیست و از کمال چیل بکلام سهیل چون الغام بخروش ناهنگام و مرغ بصغیر و
دودام بغیر و شیر بغبانی که زاده است و گا و بانگی که خوارست خرسند گشت در جرس

ایشان را لایق حصول تکلیف خویش نه پندارد و ناطقیت که صفت لازمه اوست
 کالضوع للکسک بدماغ گنده حیوانات دیگر و مشام پراگنده جنبندگان
 ابرضایع کنند که در سوی خرس غالیه نه پزند و کلاب در موشخانه نریزند سلفی
 آفتابیت نورانی و انوار و لعان او معانی و آفتاب لامع را عالمی باید که تاب
 نور تواند آورد پس انسان را که عالم صغیر است و چندین انسان کبیر یعنی علوم
 کثیر در و مطلع بر آمد خویش ساخت سه

این نور مردم است و در گراطی و در حوش	زین روز بنا فلند چون غماش و کور موش
--------------------------------------	-------------------------------------

و نزدیک و دور اندیشان که حکم بعقل کردند و نقل ثقل الله میز انهم انسان خود
 همان معنی است که آنز النفس ناطقه میگویند نه این منظر منظور و پیکر محسوس
 مغشوش زیرا که اگر اطلاق اسم آدمیت بر صیغه نقش مصور و مجریده صورتش
 نویم چنانکه هر کرا چشم و گوش و شفت و دوش و پشت و شکم و خون و دم
 در وجود بود او را مردم توان خواند پس در نیم صورت سایر حیوانات که نور
 خارج موجود اند و بدین اوصاف موصوف داخل انسانیت باشند و یقین است
 که چنین نیست ایشان با آداب انسانیت نه با ذات پس پیشوایان درون
 شناس از اینجا بیرون پرده اند که انسان بغير این صورت معنی است خاص
 معنویت از خواص که استنباط صور معانی از خواص اوست و عام حیوانات

را برین اختصاصیه
 قطعه

این حوضه ذو ترین پایه سخن آنست که چهار پایه تخت بر آمد مردم می سازد که
 اگر انسان دو پایه را دست نگاه دولت بر پایه سخن نبودی با چهار پایان یک دست
 بدی و در سه پایه و اید علم طمیت بر پای نگردی در سر چهار پایه نبشستی

سخن گزیده ترین لغت خداوند است	کسی چه داند تا پایه سخن چند است
-------------------------------	---------------------------------

پنج نفسی را از نفوس ثلاثه آن مزین و مرتب بخشیده اند که نفس ناطقه زیرا که
 از نفس نباتیت مردم که سلطان سر بر چهار ارکان عناصر دست و گیاهی
 که خاک روی پایگاه دولت دست هر دو را با پیش سر بلند می گرداند چنانکه
 میان این سه روان سهری پنج فرقی از روی نامی ماند و اگر نفس حیوانیت
 از نفس که زنده است بصورت و سنی خویش مانده و حیوان که زنده

است بصورت و سنی خویش مانده هر دو را در رقبه حیوانیت یک
 گوید می بندد چنانکه این را هم حیوان میگویند و او را هم اگر چه انسان هم
 خوانده است و خواننده هم خوانده و الله یخو الی و الی السلام انفس ناطقه
 رئیس است بلند مقام که پنج وقت از سر دماغ خویش فرود نیاید و گویست

باکیست تمام که فیلسوف سر آمده عقل را بحدت کار فرماید چون نفس
 نباتی پیران گیاهی حیوان است بر آید و چون نفس حیوانی
 چون شیر و سنور و شتر و سگ و بیا در این شیر که به مردم را نشاید و از آنجا دان
 دوست جز قلب انسان را قایل قبول تکمیل خویش ندارد و جز زبان را قایل

تو بدر ویشی نازان دبراد رنگ سخن
در ازل آب ز چشمه او صا تو خورد

پیج سلطانی چون مدحت تو نشست
زنده گانی سخن زبان باید پرست

آغاز عرض دیباچه ایشان از غره کمال حکایت کند دانند که منشی بر کمال دهبو
الذی انشا کم نطق الطیف ترین میزانی ساخته است از برای نظم ترکیب
آدمی و مبدعی بی خیال بدیع السموات والارض کلام را بدیع ترین دیوانی پر خسته
در سفینه اجزای مردمی و ناطقیست نزویک اهل منطق فضیلتی است از انشا
صانع مصنوعات خاص مرعانه بشر را همه فضل بادشا که بجهت بندگان خویش را
فضل سازد از اینجا روشن میگردد که چراغ گلشن آدم را که دود این طاق دغانی
از چرخ فرود آورده است از برای اینست که از ان یک چراغ صد هزار چراغ
دیگر برافروزد و ظلمت سرای دنیا را از زبانان ایشان منوره گرداند و پدید
نور حکمت دهد تا از دوده لیب چراغها چندین کتاب علم در فید حروف محقق شود
چنانکه در قرآن واضح است و یعلمهم الکتاب و الحکمة این کتاب علم و حکمت
طرز است در تشریف ناطقیست که انسان را داده اند و این علم با زوی پیج حیوانی
غیر ناطق نتواند بود بدین اسناد لال مردم را جای دلالتست که پیچ در جتی اختر
آدمیت را بلند تر از دقیقه سخن نمیشدیده است و پیچ درختی دو کاب گل مردم
باغی و آبی که ناگیت نامی تر از این نشانده اصلکما ثابت و فرخهانی السماء
نام منصور نشستی است از او راق این زنده و خلیل مکرر و سواد است از بیاض

هر که را این رباعی در دل جایگزینست دین او راجح نتوان خواند قطعه

این چهار خلیفه چهار گوشه دین	درست همچو رباعی چهار مصرع است
------------------------------	-------------------------------

یاران دیگر را خود چه صفت توان کرد جائے که هم زبان بی دروغ رسول ایشان را
 بچنین مدحی بلند روشن گردانید که اَصْحَابِ كَالنَّجْمِ **نظم**

شرف کرد اخلاص شان خرمین	ازان گشت خسرو زکی و حسن
-------------------------	-------------------------

بعد از توحید و محمد صلی الله علیه و آله و سلم آنچه بر بنده فرض است خواندن

دعای شیخ کامل مکمل و مقتدای واصل موصل و عثمان تویح عنایت الهی و مضمون

نامه اسرار نامتناهی است سبحان شیخی که آیتی است از مصحف مجید بلکه تسخیرت

صحیح از مشهور ارسَل رَسُولًا بِالْهُدَىٰ شَيْخِ عَالِمٍ بَلَّغَ شَيْخُ الشُّيُوعِ عَالِمٌ نِظَامُ الْحَقِّ وَ

الدِّينِ که نظم کار عالم بجا هر منظوم سبزه او بسته است زهی پسند صادق نظر

که مکفونات آری انظُر إِلَيْكَ رَادِرُ وَاذْ عَيْنِ كَانَتْ تَرَاهُ تَقْنِينِ فرموده است

وخبی و انار روز خدا ندانند که مفاقات و عِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَكْتُمُهَا إِلَّا هُوَ

در سبق ازل حاصل کرده دل رحمتش بفضعت تقریب ان رَحْمَةُ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ

الْمُحْسِنِينَ مشغول در و نه لطیفش لطرف زبانی و جوه یومئذ ناضرة إلى ربها ناطرة

مخصوص شاعر برای او چه بیت سازد جای که بیت الله بیت اوست الْمَسْجِدُ بَيْتُ

كُلِّ قَوْمٍ و بر در آن روز که همه گفتار بار بسخند و الوزان یومئذ الحق آمیید وارم که

دسان میزان اقوال ریکه ما را اگر زنی باشد از مدایج و محامد او باشد **نظم**

قَبْلَ أَنْ تُنْفِذَ كَلِمَاتِ رَبِّي

نظم

پس شعر نباشد آنکه شعرش خوانی | بان تا کنی چون سافلان نادانی

شاعره نه و بلیغ نا انزل اینک من ربک مبالغت او ناظم نه و ابریت عند ربی
یطمع فی مستقبلی اشباع او مدح نه و کلمة یقیمه شجرا و وصف نه و الملک صفاعفا
میل را و ربانی عناصر را فرو گذاشت کرد به شوقا قیوم نندید از بیعت فلک
بگذشت و بشری التفات نمود جانی رسید که در بلند می آن مقام کسی را سخن نرسید
تا از مقام دلی قندی عکایت کند نه از مقامه شعر دانا حکمی که او را از برای این شعر

بیا موخت ہو رب الشعری

قطعه

که از دو کون بر آن سو جهانم او هم فکر | گهی بکنگه عرضشش گزیده نم فتراک
ریشش برین گونه میدهم که گهی | باستانه نقشش خزار سدانا کپ

دیک جهان آفرین از یک جهان آفرین بر اهل بیت او باد و بر صحابه مکرم او که
در عرض غرب هر یکی بحری بودند اول صدیق که قرینه پیروی ما اولین
رویف دوست و الدین معه دوم در توازن شریح سجیده عدل عمر خطاب
که پله صلابت با کافران سخت سخت آید از علی الکفار حسیم جامع نظم قرآن
فشان عغان که سینه سینا و مجموعه لطف و رحمت رحمان بود رخا از چشم چهارم
بهترین باب فهرست علی بن ابی طالب علیه الصلوة والسلام من الحاضر و الغائب
که نسبت و دگانی و چهار گانی نماز متفادب ارکان قرب گشتن قریم زلفا و مجله

مهابت سخنوار بلن آماز کرده و ذکر و الله کثیرا همه کس از قوت طبعیه

وست که طبیعت را انشا کرد و چندین لطایف از قوت طبیعت پیدا

قال من نحی العظام و هی ریحیم قلن کحسبنا الذی انشا ما اول مرة و هو یکر

هشت میت بهشت جاودانی را که روانی تجریمی بن تحسبا الا انما رد در بجزیر الاشر

ثقلت موازیه موزون گردانید هفت خانه وجود انسانی را که تتر جمع در الیه الیه

والما با بازگشت دارد بعنقه کل من علیها فان برست کرد قطع

زبان ز بهر تشاؤ خود افرید خداست از آن همیشه سخن بر سر زبان گردد

ز غیب یا رب گفته مرا قبولی بخش کرد دل همه مقبول جاودان گردد

و بهترین آرایش قوانین منطقی و نیکوترین پیرایش دواوین نظم نعت رسول

امی است که خواننده بیت الحرام است باکمه خلیل العقیق را در صفت انا و یهاست

او پرداخت و شیخ بیت المحمور را از علو آستان او استشارت کرد خداوند

سخن آفرین دو بیت را بنام او بنا فرمود و صد الذین یؤمنون بالغیب یا بریم

همه قول صادق است است هر که شعر گوید دروغ گوید انما بقول رسول کریم

و ما هو بقول شاعر نه طایفه ناموزون که کتاب صحیح او را بشعر اتر داغ میکردند

و چشم میداشتند که آن نسخه لوح محفوظه نسخ یلوه کون شاعر تراش بر ریب

المؤمنین بر فلط است انکه قرآن منظوم را که کتاب مجز است شعر خواند زیرا که شعر

سخنی را گویند که در بحر گند و بیج بحر بن کلام حسین را محیط نمائند شد نغذ البحر

دیبیاچه دیوان غزوة الکمال

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اللّٰهُ اَطَاعَ اَهْلَهُ الْعَزِيزِ مِنْ مَطْلَعِ هَذِهِ عَسْتَرَةِ الْكَمَالِ فَارْجُوْا اَنْ يَّجْعَلَ طَلُوْعَهَا
مُبَارَكًا كَرُوِيَّةِ الْهَيْلَالِ غَزْوَةُ كَمَالِ اِنْسَانٍ اَزْ دِيْبِيَاچِهْ حَمْدٌ مَحْتَرَمِيَّتْ كَمْ مَطْلَعِ دِيْوَانِ
بَشَرِيَّتْ تَبَشِيْهِهْ كِتَابَةُ خَلْقِ الْاِنْسَانِ عَلَيَّهٖ الْبَيِّنَاتُ يَتَجَلَّى كَرُوْدُ غَزْوَةٍ كَلَامِ اَيْتِيَانِ
اَزْ حَيْفَةُ شُكْرُ مَا نَعِيَّتْ كَمْ سَبْدَا كِتَابِ اَلْسِيَّتْ رَا بَ تَشْبِيْهِهْ كِتَابَتْ خَلْقِ اَدَمَ
عَلَى صُوْرَتِهِ يَتَجَلَّى كَمْ دَانِيْدَا زَجَلْ كِي مَصْنُوْعَاتُ اَيْنِ خَلَاصَهُ رَا بَسْتَهْ بَلْبِ الْاَدْرِيْ بِنِيَا
الرَّبِّ اَرَا اَيْشِيْ هَرْچَهْ خُوْبْتَرَا زَانِيْ دَا شْتْ وَا زَهْمَكِي اَشَاتْ اَيْنِ مَجْمُوْعَهْ رَا بَدَقِيْقَهْ
الْاِنْسَانِ وَبَسْتَرِيْ بِهْ پِيْرَا يَهْ هَرْچَهْ مَرْغُوْبْتَرِ پُوْشَانِيْدَرْ هِيْ مَفْضَلِيْ كَهْ اَنْبِيَا رَا فَيَسِيْ شِيْد
كَهْ دَرْفَضَلِ كِيْ اَزْ يَكِيْ بَهْتَرْ شَدَنْدَا نَاكُ الرِّسْلُ فُضَّلْنَا لِبَعْضِهِمْ عَلٰى بَعْضٍ وَهِيْ اَلْمَلِكُ
عَلَمَا رَا بَدْرَجَهْ بَرَكْشِيْدِ كِيْ اَزْ يَكِيْ بِالَا تَرَبْرَا دَنْدُوْ فَوْقَ كُلِّ ذِيْ عِلْمٍ عَلَيْنَا حَكْمٌ اَكْبَرُ
نَعْمُ اَوَا لِيَا رَا دَلْ دَاوَاتَا بِيْ مِيْمِ دَا نَدِيْشْتَهْ مِيَا نِ رَا زَكْرُوْدَنْدَا اَلَا اِنَّ اَوْلِيَاؤَنَا
لَا قُوْفُ عَلَيْنَامْ وَلَا نَمِيْحُوْنُ بِيْزُوْنِ بَرِيْدِكِ كَمْ مِيْ كَرَمِ اَوْ شَعْرَا زَا نَبَا نِ دَاوُ

کتاب خانہ نظامیہ

یہ کتاب خانہ صرف اسی غرض سے قائم کیا گیا ہے کہ علوم تدمیمہ کا تحفظ اور جاننے والوں کے لئے بزرگان دین کی پیش بہا اور نایاب کتابیں طبع کر کے خائناتین کی خدمت میں پیش کیا جائیں جن عربی یا فارسی کتابوں کے زب کے ضرورت ہو ان کا ترجمہ بھی کیا جائے تاکہ ہمارے اہل ملک سپین بزرگان کے فیوض و برکات سے مستفاد حاصل کر سکیں۔

محمد نذیر کے اس کتاب خانہ میں نایاب اور نہایت مفید قلمی کتابوں کا ایک معتدل ذخیرہ موجود ہے اور اسکے معاونین اسکی ترقی و اشاعت میں برابر کوشش فرماتے ہیں۔ اس کتاب خانہ کی اعانت فروری جنیل فرامین اور جوتیا میں یہ کتب خانہ طبع کر چکا ہے۔ اس طبع میں ان کی خریداری فرما کر علمی قدرتمندی اور اصلاحی کوششوں کے لئے یہ کتاب خانہ مستحکم بنیاد پر قائم ہو کر اپنے فرض منصبی کو بخوبی انجام دیکے۔

سیمرت نظامی

یہ سوانح محمدی حضرت سلطان اکبر کا خوب اہی خواجہ نظامی کے ہاں ملوایا گیا ہے جس میں آپ کے بزرگان کی بنیاد سے تشریف آوری۔ آپ کی ولادت سلطان عالمی تیمی مرادت و خلافت۔ فقر و مجاہدہ۔ کشف و کرامات۔ اخلاق و عبادت ارشاد و تعلیمات۔ سخاوت۔ لنگر خانہ۔ تعمیر خانقاہ۔ اوراد۔ و خائف۔ اوعیات۔ اور آپ کے مکتوبات۔ اور آپ کے خلفاء و مریدان اور آپ کے ہم عہد ساتر و شاہوں اور تمام خواجگان چشت کے منسلک حالات اور آستانہ تشریف کی عمارت و منسلک ان ہے۔ قیمت بلا معمول نہیں

سیمرت نظامی کی اہم زادہ حضرت ماجہ نظام الدین علیہ السلام سے روایات کتاب خانہ نظامیہ میں موجود ہیں

بازار کتب خانہ نظامیہ - اردو بازار کتب خانہ نظامیہ - سیمرت نظامیہ

دیباچہ دیوان غزۃ الکمال

یہ دیباچہ خود حضرت سلطان الشعراء امیر خسرو طوطی ہند علیہ الرحمۃ
نے اپنے دیوان غزۃ الکمال کا نثر فارسی میں تحریر کیا ہے
فارسی علم ادب کا عجیب و غریب گنجینہ اور علمی رموز و نکات کا ناور
نایاب خزینہ ہے۔ حضرت نے اپنی سوانح عمری اور اپنی تصنیفات
کا بھی اس میں ذکر فرمایا ہے

مولانا مولوی حافظ سید حسین علی نظامی دہلوی خواجہ زادہ حضرت
خواجہ نظام الدین ہولویا محبوب آسمی قدس سرہ نے اپنے

کتب خانہ نظامیہ

کے واسطے

مطبع قیصریہ دہلی میں طبع کرا کے شائع کیا

PK Khusrau, Amir
6459 Dibachah-i Divan-i
K4D44
1874

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

